

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiia iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiia iira mmayaayaivaa Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aa yanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiriaatama vooyauvai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuauya Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiaa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samariaivaki varuuyaata mmuakiaa mmatavau varuuyaataama kiaa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gioonna kiaapu vooyananaa ausa hanigiooduu iya nnaagiai ngiari voopinaiya vo mmata vo mmata varuu vooyaatama ausa hanigieeravai.

¹ Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauraivau Yisuuva mmuakiaa mmooriyauvai tauraa uuyauvaatama mmuakiaa kua ti kiaa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo vioo vioo ² nnaagiai Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nuau vaidiia ngiari mmooriyauvaa iikiateera

kuaivaa iya kiaa mmiravai. ³ Yisuuva ari putu-uvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nuau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiaara: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiaaraivaara ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kua tiravai. ⁴ Vo suai voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varuduu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiaa mmioo tunoo: Sa Yerusareema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiaa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivaara faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai. ⁵ Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivoono nnoori apiraivaa roosiima ngiiki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuuqo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶ Kava vo suai voovaki iya nuunaida varuduu too Yisuuva iya tasipama varuduu iya inna yaparaida tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gioonna kiaapuuya ta titiiyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari voopinaiya ti haitatuukiaiya yaataree tiyara dinarannee? ⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kiaiivai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii

minai fai ngia rikiaaravee. ⁸ Mmannasa Yoke-taivo ngiiyaa tiino too inna yaagueeqaivo ngii suvuainaravai. Ngii suvuau kinai ngia niiyaraata ni mmayaayaivaaraatama Yerusareema gioonna kiaapuuya kiaa mmida mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata Samariaiyaatama kiaa mmida vo yoosinna vo yoosinna suai raari reeraipinnai suai haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngieera variaiyaatama kiaa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹ Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo rikiada iya inna teeda vauduu Anutuuoqo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kioodoo iya hama inna teeravai.

¹⁰ Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravaitana mmammayaa uyirana poosa kuauvaitana uyu kioovaitana akiairaama iya vainiivau dida vaida ¹¹ tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vaida mmannammanna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuuoqo Yisuunna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaraivaa

mmataama kieeravai

¹² Ivaitana itaa kua kiaa kioodoo Yisuunna kua varada nuairaiya taapi Oriveeta Yerusareema mmatama vauvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai. ¹³ Vida ivaki ngiari varira nnauvaa veraayaa vau terenaivau vau nnauvaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutuuvo Petorooso voovai nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakooopo voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai

nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tumaaso voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai vaidi voovono inna mmataivaa varoovaa kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaasovee. ¹⁴ Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaataama Yisuunna kaano Mariaavaata Yisuunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵ Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau dioo vainno tunoo:

¹⁶ Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuitinna yaataivaki kiaa mmuu kuaivaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisuunna ari nnammutu-aiya inna vitainai teeda iya inna utuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vaira-vai. ¹⁷ Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kiooduu ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸ Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau va-roovaadiri mmata voovaa yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusitia roo vuduu inna naaraivo mmaanai tioo viravai. ¹⁹ Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-reema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nnutuuvaa tunoo: Akeredamavee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kiauvo

vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰ Anutuugaa kua yanaa voovai nnutuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovoono ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovoono

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²² Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kikio inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva kava diitoo kuaivaara gionna kiaapuuya kiaa mmiaivee. Mmuakiaa suai Yisuuva ti tasipama vioo ngioonno varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovoono inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gionna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee.

²³ Petorooso itaa kua tuduu rikiada gionna kiaapuuya taara vaidivaitana nnutuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nnutuuvaa Yoosiipo tiravai. Inna nnutu voovai Parasaapo vauduu voovai Yusutuuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nnutuuvaa Matiaavavee tiravai. ²⁴ Iya

vaidiivaitana nnutuuvaitana kiaa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiaa gionna kiaapuuya ausa vuatinniiyauvaa taa taika kiaannanoo. Itaama vaikiaa aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiaanna voovai ti vitaakianee. ²⁵ Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari

mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvaa irisaivaki viravaivee. ²⁶ Iya itaa kua kiaa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nnutuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nnutu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiaasaa nnutuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

2

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

¹ Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variravai. ² Varuduu akiairauduu ngiau aapuuvakidiri akuaiivo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamuruka akua roosiima kiaa roo tuoo iya varuu nnauvaa aakiaivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu ³ gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvaa roosiima raubiriinno mmuakiaa ivaki varuuyayaa vairavai. ⁴ Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiayuvaki suvainno Mmannasaivo iya avaiyauvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyauvaa hama tauraa rikiooyauvakidiri tiravai.

⁵ Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiaa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidiia numa Yerusareema variravai. ⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna

kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyauvakidiri tuuyauvaara iya pinaama nnikiarairavai. ⁷ Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kiasa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee. ⁸ Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kiaani ta rikiaunnano vo kua vo kuaiyauvo ti kua tuanaayauvai vainnee? ⁹ Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnavaai. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotamiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama ¹⁰ ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvo Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnaivau variaunnaiyaatama ngiaunnavaai. ¹¹ Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiyaata ta vooya voopinnaa kumimakaiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnavaai. Ta Kereteediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnavaai. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiayauvo ti kua tuanaayauvaida kiasanoo. Anutuugo ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iivaaraida iya ti kuaiyauvakidiri kiasanoo, ¹² kiasa kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo

dataamainno vainnee? tiravai. ¹³ Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴ Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairaiyaatama diitoo iya vuu-taivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gioonna ki-aapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema vari-aiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee. ¹⁵ Aa ta aavau di-aunnaiyara ngia tiyyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaki-aanoo. Ngia itaa kua kiasa kua ivo inna un-nakuavaida kiaanoo. Aanna makee suaivo iki-atainno nninoo. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nniivaaraida ngia unnakuaida ki-aanoo. ¹⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷ Anutuugo tinoo:

Fai suai nnaagiyauvaki na ataama iinara-vaivee.

Fai na ni Mmännasa Yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayauma mminaravai.

Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa kooyaa forofetaiya roosiima kiasa mmiaaravai.

Fai vaidi karaasaiya ngiari avu tinniiyauvo hanigianai ari vookarai aataruuyauvaa teekiai

yokovaiya ruvuaataiyauvaa taaravaivee.

18 Kutaa, fai ii suai ivaki
na ni mmoori vareera kiaatanna ngiaam-
muauya

ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda
fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

19 Fai na ngiau aapu ari vookara
ari vookarai mmooriiyauvaa iina
mmataivaunnaata iinai taaravai.
Fai na iino too kiauvootama ikiaivoota
kaayau kioosuuvootama vainaravaivee.

20 Fai suaivo upisiino
kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainara-
vai.

Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too
nnaagiai na Udaangaivaa
ni suai pinaa ari vookaraivo nninaravaivee.

21 Ii suai ivo nnino too
fai gioonna kiaapu voovoono
na Udaangaivaa niyara aayanna tinai
fai na inna vitee
yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

22 Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa
rikiatee. Vaa ngiengieenoo ivaa rikiada taavai.
Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuuoqo ari
yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuoqaa
mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii
avuuyauvunu iinno Anutuuoqo inna mmuduu
uu mmooriivaa kooyaa ngii vitairavai. 23 Vaidi
vooyaano Yisuunna vitada ngii muduu ngia
inna rupuuteera ee-oo tida vaidi maisaiya
mmuduu iya inna vitada yatari sagaivau
haara kieeravai. Vaa Anutuuoqo mmuaanaa

tauraa ivaara yaata utuoo teerama kieeravai.
²⁴ Ngia itaama inna ruputu kiooduu Anutuugo
 putuuvakidiri inna tuduu kava diiteeravai.
 Anutuugo tuduu mmamma nniitareeraivaata
 putiraivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo
 hama yopeema inna puaisa utuuvaara kava
 diiteeravai. ²⁵ Nnaaruaa vaidi Davuitiivaano
 Yisuuva Anutuugaata kua tuu kuaivaa tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo
 tupatupaa ni tasipama varivai.
 Gioonna kiaapuuya maisa mmooriyauvaa
 sa ni iikiateeraivaara
 ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima
 varivai.

²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai
 na sirigaira kuaivaa kiaunoo.
 Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki
 fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanar-
 avai.
 Na aiyara mmuduuya ruee
 i mmoori vareera ngiaammuaavaa
 fai a hama ni pikinai
 na ivaki vaina uudainaravai.
 Ivaara na vaidivai na putinaraivaara
 hama yaata utirainna
 na kava diitaanaraivaara
 fai na faannaina varinaravaivee.

²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa
 ni vitaakiannavai.
 Fai na i tasipama varino
 ni ausaivo kaayauma yoketai
 na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Petorooso itaa kua kias kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu vaidiiya inna hau kieveravai. Aanna makee inna mmata nnauvo homo aa vainoo.

³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuuoqo kua kias teerama kioo kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuuoqoono Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kieetavai yapaanaraivaara kua yeena rau kieveravai. ³¹ Kua yeena rau kioodoo Davuitiiva Anutuuoqo nnaagiai iinaraivaa too Anutuuoqo mmataama kioo vaidiiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiiya putida oro varira yoosinnaivaki
ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo
kuaivai.

Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davuitiivaano itaa kua tiravai. ³² Anutuuoqo ii vaidi ivaa Yisuunna mmata nnauvakidiri tuduu kava diitooduu vaa ta mmuakiaaya teeravai.

³³ Tooduu Anutuuoqo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kias teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareeravai. Aanna makee ngia taivoota ngia rikiaivootama inna Yisuuvaano tuduu tiiravai. ³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuuoqo ni Udaangaivaa tunoo:
A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵ Varia ree vinanai na tinai
a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.
Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶ Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tuqinnama rikiaaravai. Ii vaidi ivaa Yisuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa Anutuuoqoono tikio rikioo ivo Anutuuoqo mmataama kioo vaidivai varioo ivo ti Udaangavai varinoo.

³⁷ Petorooso itaa kua kiaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya rikiooduu iya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu pinaama iya yaata utida Petoroosaata inna seena vaidi aposorooyaatama tunoo: Ti seenayaso, fai ta dataakiaarannee? ³⁸ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Anutuuoqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngiengieenoo mmuaavai mmuaavai ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama iikio rikioo fai Anutuuoqo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai. ³⁹ Nnaaru Anutuuoqo ivaara ari kuaivaa ngiiyaraatama ngii nnaakaraiyaraatama mmuakiaa vo yoosinna vo yoosinna variyaiyaraatama kua kiaa teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Anutuuoqo niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa teerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰ Petorooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai. Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa varaaraivaa sa ngieeta

varaatee, ⁴¹ tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000) Yisuunnara kutaavaivee tuuya tau-raanaiya tasipama nuunama variravai. ⁴² Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareeravai.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³ Anutuuqoono tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa uuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari vo vuayaata rikiada variravai. ⁴⁴ Varuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama vaidi aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiyauvaa mmuaavau nuunama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai. ⁴⁵ Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiyauvaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada eyommaaya duuyama mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauyauvaa duuyama iya mmiravai. ⁴⁶ Duuyama mmi kiada varida mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuaavau nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuaavau varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariiyara mannaka tiraida adida variravai. ⁴⁷ Iya adida varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai.

Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuuqo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama iya tasipama variravai.

3

Petoroosooya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqin-neeravai

¹ Yaaku vareera suai voovaki suaivo hanigiooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai. ² Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidiivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaa keegia voovai nnutuuvo Keegia Yoketaa ivaki yapa kioodoo hara kioo varuuvo iya too vairavai. Vaidiyya mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kioodoo varioo vaidiyya nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai. ³ Ivo iyau hara kioo varioo tooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaaree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai. ⁴ Ngiaaru tuduu Petoroosooya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaidi Petoroosoono tunoo: A reeri ti taanee, ⁵ tuduu ivaitana sikauyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai. ⁶ Too vauduu Petorooso tunoo: Hama na sikaunnaataainoo. Niiki vaivaa fai na i mminaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuvaanoo tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookianee, ⁷ kiaa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu ⁸ rikioo nnikiarainno ngiau

diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama vioo suaireera reerama roo nuainno varioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo nuairavai. ⁹ Nuainno varioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo: ¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiiya sikaura ngiaaru tira vaidivaivee, kiaa kiada nnikiaraida ivo keenaa nuauvaara yaaku vuatavuatairavai.

Petorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petoroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haaya ivaki nuunaida teravai.

¹² Tooduu iya nnuuvaa Petorooso too iya tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee? Ta safuuma varida titi yaagueeqaivaudiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuaivaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee.

¹³ Ti rubuungainna Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutuuqo ari mmoori vareera ngiaammuaavua Yisuunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kioodoo ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi voodoo Piratuuso inna yaparainno inna mmaanai titaanaree kiaa uuduu ngia Piratuusaa avuuvau innara ooqoo tiravai. ¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa

maisatauvaara oooqoo tida vaidi maisaivo vaidiiya ruputuduu putuuvoono mmaanai kuaiveera Piratuusaa yaparairavai. ¹⁵ Gioonna kiaapuuya yoketaama varira aataruuvaa nakaaraivaa ngia ruputuduu putuduu Anutuugo iva putuuvakidiri inna tuduu diiteeravai. Vaa ta ivaa teeda ivara ngii giaa ngii miaunnaano. ¹⁶ Aa ngia taa vaidi aavo yuku maisauvaa tuqinnama kioovoono Yisuu Kirisiinna nnutuuvaara kutaavaivee kiaa kioo diitoo yaagueeqama varivai. Vaa ngia inna teeda rikiaavai. Ivo Yisuunnara kutaavaivee kiaa kioo diitoo yoketaama ari vookaraama ngii avuuvau nuaivai.

¹⁷ Ni seenayaso, vaa na makee rikiaunoo. Ngieeta ngii kieetaiyaatama hama Yisuunna arinaima teerama kiada maisa aataruuvaa inna iiravai. ¹⁸ Nnaaru Anutuugo ari forofetaa mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai na mmataama kiaa vaidiivo fai mmamma nniitareeraivaa varaanaravaivee, tuduu forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuuvaugiataama kaanaivo vairavai. ¹⁹ Itaama vaikiai Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. ²⁰ Yaagueeqaivo Udaanga Anutuugaasidiri tuoo ngiisi vaino ngii yoketaakiaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Anutuugo vaa ngiyyara mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna titano ngiisi tiinaraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. ²¹ Ivo ngiau aapu mmannammanna hara kioo

varioo suai nnaagiai Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa karaasa iinara suaivaki fai kava tiinaravee. Nnaaru Anutuugo ivaara ari forofetaa yoketaiya kua kiaa teerama kioovaa iya kiaa mmuduu rikiada gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. ²² Ari forofetaa voovai Musiiva tunoo: Ngii Udaanga Anutuugo ni titoneema fai ngiini forofetaa voovai titano tiinaravai. Ivo fai ngii oyaivakidiri diitaanaravai. Diitanai ngia iva tii kua mmuakiaavai rikiaatee. ²³ Gionna kiaapu voovai ii forofetaa ivo tii kuaivaa hama rikiai voovai fai Anutuugo inna kuaivaa rikiaiyakidiri inna vitoo voovau kioo inna ruputu kino putinaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁴ Mmuakiaa forofetaa Anutuugaa kuaivaa kiaa mmiraiya Samueeraakidiri ngioo ngioo inna nnaagiai varuu forofetaiyaatama aa ta variaunna suai aavaara tiravai. ²⁵ Anutuugo ari kua kutaivaa ngiiyara ari forofetaiya kiaa mmuuvaa ngieeta rikiada varaavai. Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngii rubuungainna rikioovaa ngieeta rikiada varaavai. Nnaaru Anutuugo Aaparahaamaa tunoo: Fai i sidinnaidiiyakidiri fai na tinai mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variayi yoketaama variaaravaivee. Anutuugo Aaparahaamaa itaa kua tiravai. ²⁶ Ivaara Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuauvaa mmataama kioo ngiiyarannaadee titooduu tiiravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada yoketaama variateeraivaara inna titooduu tiiravaivee. Petrooso Isarairaiyaata kuaivaa itaa kua tiravai.

4

Vaidiyya kuaivaa Petoroosaya Yuvuaanayaki yapeeravai

¹ Petoroosooya Yuvuaanaya gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmida varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyyaatama nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi kieetaivoota vaidi Satuukaiyyaatama ivaitanaasi nniravai.

² Nnida ivaitanaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuduu Anutuuqo tuduu kava diitoo mmayaayaivaa ivaitana gioonna kiaapuuya kiaa mmuuvaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuuvakidiri diitoo mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya rikiada yaata utida tunoo: Yisuuva vaa diiteeravaara tida mmuakiaa gioonna kiaapu putuaiya fai diitaaravaivee, tuuvaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu rikiada Petoroosaya Yuvuaanaya vitada kati oovi nnauvaki yapeeravai. Yapa kioodoo iya tooduu suaivo vaa haatapooduu rikiada ivaitanaaki kua yapaara suaivo hameetauduu turauvee kiaa kiada kati oovi nnauvaki ivaitana yapa kieeravai.

⁴ Ivaitana Yisuuva kava diitoo mmayaayaivaa tuuvaa vaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaa kiada ngiari ausaiyauvaa hanigieeravai. Hanigiooduu iya vaidiyya nnaasu jaaruduu kaayau (5000) variravai.

⁵ Vauya patauduu Yutayaiya kieetaiyyaatama yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmi-raiyyaatama Yerusareema nuunaida variravai.

⁶ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivaa

nnutuuvo Anaasoota inna seena Kaya-paavaatama Yuvuaanoota Aresadereevaatama Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivaa kata vayaa vooyaataama iya tasipama nuunaida variravai. ⁷ Nuunaida varida Yisuunna kua varada nuairaivaitanaara tuduu numa iya tammaivaki dida vauduu ivaitana yaparaida tunoo: Ngia dataama kiada vaidi yuku maisauvaa tuqinneeravainnee? Datai yaagueeqavai ngiisi vainnee? Giaa nnutuvai ngia tuduunno inna tuqinneeravainnee? tiravai.

⁸ Tuduu rikioo Petoroosaa aakiaivaki Mman-nasa Yoketaivo suvuauduu rikioo iya kuaivaa sai tunoo: Isarairaa kieetaiyaata yokovaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. ⁹ Vaidi yuku maisauvo kati ivo yoketaama hara kioo varioo nuaivaaraida ngia ti yaparakiaannee? Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparaki-aannee? ¹⁰ Mo fai ngia kutaa tuanaa ivaara ti yaparaida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Is-arairaa gionna kiaapuuyaataama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisi-inna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuugo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kiaan-naduu inna yaagueeqaivaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoono aa ivo ngii avu-uyauvunu dioo vaikio inna yukuuvo yoketaano. ¹¹ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno Yisuun-nara tunoo:

Ngia vaidiia sikau nnau heekeeraiyaano
sikau voovai teeda
maisavaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
hara kiasa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo
inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tiivai.
¹² Ivoono nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gioonna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa variaiyakidiri Anutuugo inna nnutuuvaa ti kiaa ti mmiivoono ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiiyaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kiaa mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Iwaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaara kieeta vaidiiya rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Iwaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo. ¹⁴ Vaidiivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuginoovoono ivaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama ivaitana sai kiaara kuaivootairavai. ¹⁵ Hama ivaitana sai kiaara kuaivootauduu iya Petoroosaya Yuvuaanaya tuduu ivaitana nuunauvakidiri pikiada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: ¹⁶ Aa vaidi aavaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Iwaitana Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema variaya taavaivee. Hama ta yopeema ivaara kiaara: Hama iya iikiaavaivee, kiaravee. ¹⁷ Sa gioonna kiaapu vooya ivaitana iikiaa mmooriivaara rikiaateeraivaara kii ta ivaitana yaagueeqama kiaa mmida kiaara: Sa kava inna nnutuuvaa tasipama gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmiatee, kiaravee.

18 Iya itaa kua kiaa kiada Petoroosaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuduu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa tasipama inna kuaivaa kiaa mmida sa inna mmayaayaivaa iya kiaa kookieekiatee, tiravai. 19 Tuduu rikiada Petoroosooya Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngiengieenoo aa kua aavaa yaata utida rikiaatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuuqaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? 20 Ta titi avuuyauvaa teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaara hama ta yopeema pikiada kua seemuaa variaaravaivee, 21 tuduu rikiada vaidiiya nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaiyauvaa kava yaagueeqama iya kiaa kiada mmaanai titooduu viravai. Gioonna kiaapuuya ivaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuuqaa kua yoketaivaa tuuvaara kua yeena rau vaidiiya ivaitana rупutuaara aataruuvaa buauduu hameetairavai. 22 Vaidiivaa ivaitana Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa iida inna tuqinnoo vaidiivaa nuanuuvo taara vaidi yuku yaaku taika kioodoo (40) kogoga variravai.

Gioonna kiaapuuya yaagueeqama variaarivaara yaaku vareeravai

23 Vaidiiya nuunaida kua yeena rauya Petoroosaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida ivaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuuqaa puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaitana kiaa mmuu kuaivaa ngiari seenaiyaata kiaa mmiravai.

24 Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya nuunaida varida yaaku varada Anutuuqaata tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiee nnoori sorovuaravaa iima kiee mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivaki vaiyauvaa iima kiee iyauvaara diannakuavee. 25 A Mmannasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuitinna yaataivaki kiaa mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari vooipinnaa vaidiiya
pinaama nnannateeravainnee?

Mo aaniira gioonna kiaapuuya
inna mmaarau kua tida kua yeena rau
kiooduu

hama kaanaivootairavainnee?

26 Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kiooduu
gioonna kiaapuuyara diraiya nuunama kiada
Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidi-
ivaatama
rapuaara iiravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai. 27 Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuuootama ngiari vooipinnaiyaata gioonna kiaapu Isarairaiyaatama aa yoosinna aavaki Yisuunna mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai. 28 Anutuuqo eenoo tauraa inna rupuuteera mmataama kioovau-giataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo kiannatiri. Hama iya nuunaida Yisuunna rupuutaaatirivee. 29 Udaanga-o, aanna makee vaidiiya avaikarai kuaivaa tiiki yapa kiaivaa a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmoori vareera vaidiiya a ti tinai ta

hama aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaravee. ³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gioonna kiaapu nniitaraiya utikiai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaatama itaama iikiaaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kiooduu rikioo iya nuunaida varuu nnauvo korokorooduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kiooduu iya hama aatutauma kiada Anutuuga mmayaayaivaa tiravai. Iya yaagueeqama kiada tiravai.

Gioonna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuaavau yapeeravai

³² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa yaata tinnivai vareeravai. Varooduu gioonna kiaapu voovono hama ariiyara yaata utuoo ari mminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai. Mmuakiaaya ngiari mminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai. ³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuuga yaagueeqa ari vookarauvo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmuduu Anutuugo kati iyara kaayauma yoketauduu iya yoketaama variravai.

³⁴ Varuduu hama gioonna kiaapu voovono kati varioo ariisi vau mminnaiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gioonna kiaapuuyasi nnauyauvoota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiia mmi kiada irisai

sikauyauvaa varada ³⁵ aposoroo vaidiiya mmuduu teeda varada gioonna kiaapuuya hama mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiiivo Riviinna oyaivakidiri diitoovaa nnutuuvo Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nniravai. Nnudu aposoroo vaidiiya ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai. ³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauyauvaa varoo aposoroo vaidiiya mmiravai.

5

Ananiaasaya Safiraaya unnakua tiravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiiya mmi kioo irisai sikauyauvaa vareeravai. ² Varoo ari nnaataivaa kiaa mmioo ariyara saiyaufvai utuoo aposoroo vaidiiya saiyaufvai mmiravai. ³ Mmuduu rikioo Petorooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivaara sikauyauvaa a varoonnainyauvaa saiyaufvai aini kiee saiyaufvai ti mmiannanoo. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaiakiai a ivaara Mmannasa Yoketaivaa unnakua kiannanoo. Aaniira a itaakiannanee? ⁴ Tauraa hama a vo vaidiiya mmataivaa mmianna suaivaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiiya mmiannani iya irisai sikauyauvaa i mmiaiyauvo inna ai sikauyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiaa kiee sikau saiyaufvai yapa kiee saiyaufvai ee varaannanee?

Hama a mmanna vaidiiya tiyara nnaasu unnakua kiannanoo. A Anutuuqaraatama unnakua kiannanoo. ⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vairavai. Vauduu rikiada gioonna kiaapu ivaara rikiooya kaayauma aatuuravai. ⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa rurauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida tooduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nuauyaatama kua tinaree kiaa kioo hama ari vaatiivo putuuvaa rikieeravai. ⁸ Hama rikiooduu Petrooso inna tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmiaannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavaivee, ⁹ tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuuqaa Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiiya i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kaiiya aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaanoo. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaaravee. ¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivaata Safiraava Petroosaa yuku oyaivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa tooduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau hairavai. ¹¹ Hau kiooduu vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivaara rikiada kaayauma aatuuravai.

Aposorooya Anutuuqaa mmoori

ari vookarauyauvaa iiravai

12 Aposoroo vaidiiya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuuqaa mmoori kaayau ari vookara ari vookarauyauvaa iiravai. Uduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haayaivaki makemakee nuunaida variravai. 13 Varuduu rikiada homoraiya aatuuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai. 14 Tuduu gioonna kiaapu kaayau vooyaatama ausa hanigiada Udaangaivaara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai. 15 Varuduu aposoroo vaidiiya uu mmooriivaa gioonna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yoosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyauvunu yapa kieeravai. Petrooso nniitarooya vainiivau nuainno varino inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivaara gioonna kiaapuuya iya vitada yoosinna vuutaivau yapa kieeravai. 16 Kaayau gioonna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaata vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairaiyaano mmuakiaaya tuqinneeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

17 Tuqinnooduu vaidi kati Anutuuqaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiya aataruuvau nuauyaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utuaaraivaara kua yeena rairavai. 18 Kua yeena rau kiada

ngiari ngiaammuauya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ¹⁹ Yapa kiooduu heena tammauduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiiya vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo: ²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vaidida aa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayauvai gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruuvaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tuduu numa varida aposoroo vaidiiya oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuauya titeeravai. ²² Titooduu oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiiya kiaa mmida tunoo: ²³ Ai, ta oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipu oyaiyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo, ²⁴ tuduu rikiada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiya deedaadiri kuaavainnee? kiaa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoona numa iya tunoo: Rikiaatee. Vaidiyya ngia oovi nnauvaki yapa kiaiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vaidi mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida variaano, ²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo vioo aposoroo vaidiyya vitada kava vara ranada nniravai. Hama iya yaakuuyauvunu yeena rairaida pikiada gioonna kiaapuuya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiasa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiyya avuuyauvunu yapa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoona iya yaparainno tunoo: ²⁸ Ta yaagueeqama ngii ki-aannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiasa gioonna kiaapu Yerusareema variaya kiasa mmiravai. Ngia ii vaidi ivo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiasa iya kiasa mmiravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Petroosoona ari seena vaidi aposorooyaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuugaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiaaravee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiyya kuaivaa rikiada iikiaaravee. ³⁰ Ngia Yisuunna yatari sagaivau haara kioodoo ti rubuungainna Anutuugoona inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai. ³¹ Diitoduu Anutuugo inna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioodoo ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaa-naraivo variravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada

hanigiakio Anutuuqo iya mminnamminnaa mai-saiyauvaa rugaanaraivaara Yisuunna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai. ³² Vaa ta teeda arinaima rikiada ngii kiaa kookieekiaunnanoo. Gioonna kiaapu Anutuuqaa kuaivaa rikiada iikiaya Anutuuqo ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmikio varii Mmannasaivootama ii kua ivaa ngii kiaa kookieekiaunnanoo, tiravai.

³³ Tuduu rikiada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiada pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu teeda iya rupertuaara uduu teeda ³⁴ iyakidiri Farisai vaidi voovai nnutuuvo Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kiaa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee, ³⁵ tuduu rikiada mmaanai titaa kioodoo vida kioodoo Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iikiaaraivaara tuqinnama yaata utuatee. ³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Tiuutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokovaa kieetavaivee, tuduu vaidi kaayau (400) inna nnaagiai nuairavai. Nnauduu vaidiiya inna rupertuduu putuduu inna nnaagiai nuairaiya raubiriiravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taikeeravai. ³⁷ Taikooduu nnaagiai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suaivaki Karirayaa vaidi voovai nnutuuvo Yutaaso ivo kieeta vaidiiyara oqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagiai nookiateera kiaa vitoo nnauduu vaidiiya inna rupertuduu putuduu inna nnaagiai nuauya raubiriima kieeravai. ³⁸ Ivaara aanna makee ta kiaunna aavaara na ngii giaa ngii minai

rikiatee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuuqaasidiri tiinai hama ngia yopeema iya yaataaraavaivee. ³⁹ Fai iya mmoori oyaivo Anutuuqaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kiaa fai ngia Anutuuqaaraatama iikiaravee, tiravai.

⁴⁰ Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiataama rikiada aposoroo vaidiiyara tuduu nnuduu teeda ngiari ngiaammuauya tuduu iya ripiima kioodoo teeda yaagueeqama tunoo: Sa ngia ii vaidi ivaa Yisuunna nnutuuvaa kiaa kookieeda kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa kiada mmaanai titeeravai. ⁴¹ Titoodoo rikiada aposoroo vaidiiya nuunauvakidiri pikiaada mmaanai vida iya Anutuuqaa mmooriivaara yaagueeqauduu too Anutuuqo iyara yoketauduu teeda vaidiiya Yisuunnara kiaa kookieeda tuuvaara iya ripuuvaara hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai. ⁴² Mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivakiaata gioonna kiaapuuya nnauyauvakiaatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kiaa mmida tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvaivee, tiravai.

6

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

¹ Suai nnaagiai voovaki gioonna kiaapu vooya aposoroo vaidiiya kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gioonna kiaapu vooya Ereengaa

kuaivaa tuuyaano Yutayaa gioonna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gioonnaiya mmuaa suai mmuaa suai makemakee sikauyauvaa mmida Ereengaa kua tuu gioonna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovaara nunuraanurai tiravai. ²Tuduu rikiada aposoroo vaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuuqaa mmayaayaivaa kiasa mmira mmooriivaa pikiada sikauyauvaa jaarida duuyama muaada gioonnaiya mmira mmooriivaki kuaaraivo inna hama yoketaivai. ³Ti seenayaso, itaama vainai ngiengieenoo ngiingiikidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kikiai teeda ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. Vaidi tinni yoketaakiaiya yoketaama variaavo Mmannasa Yoketaivo iyaki variiya mmataama kiada ti kiasa ti mmikiai ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. ⁴Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaaraatama Anutuuqaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmira mmooriivaaraatama nnaasu yaata utida iikiaaravaivee, tiravai.

⁵Aposoroo vaidiiya itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya yoketauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnu-tuuvo Sitipaano Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuuqaa Mmannasaivo inna suvuauduu variravai. Iya inna mmataama ki-

ada voovai nnutuuvo Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvo Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvo Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Paramenaasaa mmataama kiada voovai yoosinna Adiookiaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayaiya uu aataruuvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruuvau viravai. ⁶ Vaa ausa hanigiooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidiiya sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaara iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyauvaa utiravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida varuduu kaayauya rikiada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiada ausa hanigioduu kava vooya rikiada ausa hanigioduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisuunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaatama rikiada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

*Vaidiia Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeer-
avai*

⁸ Anutuuqo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iinno variravai. ⁹ Iinno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna ooqoo tiravai. Sitipaanaara ooqoo tuu vaidiia

mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidiiyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvo tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauyauvaadiri vaa yookaama kaiya inna iya nuunaira nnauvovee, tiravai. Iya Yutayaa vaidiiyavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvo Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvo Aresadiriadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvo Kirikiaadiri nnuuyaataama vooya mmata voovai nnutuuvo Asiaadiri nnuuyaataama Sitipaanaata kua yaagueeqama tiravai. ¹⁰ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookarauvaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiada hama yopeema inna kuaivaa yaatareeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nnammari kua nnammari kuaiyauvaa kiaa mmida tunoo: Ngieenoo nuaida varida gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuugaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee. ¹² Iya itaa kua tuduu rikiada oro kiaa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaataama vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi-yaataama ii kua ivaa rikiooduu pinaama iya au-saiyauvo nnannateeravai. Nnannatooduu rikiada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu yapa kieeravai. ¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unakua tira vaidiiyara maavee tuduu nnida innara unakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee

ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tuanaivaaraata Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai. ¹⁴ Vaa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuuva fai ti nuunaira nnau pinaivaa havaratoo Musiiva nnaaru aataru ti mmuuyauvaa hani-giano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai. ¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiaada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeravavaa oori nniki roosiima vairavai.

7

Sitipaano vaidi kieetaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Vauduu too Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoono Sitipaanaa yaparainno tunoo: Iya kiaa kuaivo kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee? ² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aparahaamo hama yoosinna Haraana virama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaivaki Anutuugo inna oyaivo ari vookarauvoono tuma innaata kua tiao ³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee, ⁴ tuduu rikioo Aparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro yoosinna Haraana varududuu inna koova putuduu rikioo Anutuugo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai. ⁵ Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuugo mmata vovaata kiisa

vookiata inna mmiravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduaata Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa inna kiasa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mminaravee, ⁶ kiasa kioo vo kuavai inna kiasa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari voopinnaiya mmataivaki oto varikiai fai iya mmuaararai mmooriivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nniitaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama iima rada varia rada vikio vioo kaayau nuanu (400) taikaanaravai. ⁷ Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisivaa iya mminai fai i uru nnaakaraiya ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiada kava vara ranada numa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuakiaayauvai ni miaaravaivee. ⁸ Anutuugo itaa kua kiasa taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda kiasa: Anutuugo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikio kaanainoo, kiaravee, tuduu nnaagiai Aaparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kioodoo yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Hatoka kioodoo nnaagiai Isaako Yakoopa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kioodoo nnaagiai Yakoopono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmammaiyauvaatama hatokeeravai.

⁹ Hatoka kioodoo iya ngiari kataivaa Yoosiipaara ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnannatooduu vitada ngiari

voopinnaa vaidiia mmida sikau irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu rikiada iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kioodoo varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisaivaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmuduu Anutuuqo inna tasipama varioo ¹⁰ inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kioodoo Yoosiipo Iyiipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuuqo tinni yoketauvaata yoketaama variraivaatama inna mmiravai. Mmuduu rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoono haitaturavai.

¹¹ Haitatuunno varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanavakiaatama aarareera suaivo nnuduu gionna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai. ¹² Hama yeennaatauduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyauvaa yapa kaiyauvo vainoo, kiaa kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai. ¹³ Oro varada numa nneeda varida kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tioo tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai. ¹⁴ Tooduu rikioo Yoosiipo ari konna Yakoopaara tioo tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiada vida kiaa mmuduu rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo nniravai. ¹⁵ Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti

rubuungainnaatama putiravai. ¹⁶ Putuduu iya uru nnaakaraiya iya nnabaiyauvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieeravai. Nnaaru vaa Aparahaamo sikauyauvaadiri yookaama kioo Amoroonna oyaivakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyauvaa hau kieeravai.

¹⁷ Hau kioodoo Anutuugo Aparahaamaa ari kua kiasa teerama kioo kiasa mmuu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaayoovainna Iyiipa kaayau variravai.

¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovono tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovono gionna kiaapu Iyiipa varuuyara diravai. ¹⁹ Dioo vainno iya tafaayoovainna

unnakua tioo mmoori maisaivaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikiataa mmata kiooyauvaa vitada mmaanai kagaari kioodoo putiravai. ²⁰ Iyauvaa kagaaru suaivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uduu rikioo vitoo

hatauma ari nnauvaki yapa kioodoo taaravooma kuraaga taika kioodoo ²¹ vitoo mmaanai yapa kioodoo Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai.

²² Virududuu yokoodoo Iyiipa vitaira vaidiia ngiari tinni yoketaa mmuakiaayauvai inna kiasa mmuduu ivo kieetavai roosiima varioo kuaivaa yoketayoketaama kua tioo ari mmooriivaa ari vookaraama iiravai.

²³ Musiinna nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo rikioo (40) ivo ari seena Isarairaiya taanaree kiasa vioo ²⁴ tooduu Iyi-

ipaa vaidi voovoono inna seena voovai ruputuoo varuduu innara kiaa kioo Iyiipaa vaidiivaa sai ruputu kiooduu putiravai. ²⁵ Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuugoono kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyipaayasaidiri iya vatee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori iikiau aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiaa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai. ²⁶ Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isarairaa vaidiivaitana rapuduu rikioo iya rapiraivaa uuda rainee kiaa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiitama ngiingiitama rapuaannee? ²⁷ tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa ruputuovoono numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiyara haitatuunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiki yapaannanee? ²⁸ A nau Iyiipaa vaidiivaa ruputuduu putuneema ni ruputinarainna kiananee? ²⁹ tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari voopinnaa vaidivai oro ivaki varioonnonno mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

³⁰ Mmata kioo varududuu nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikiaivo tooduu haitatuunnonno tooduu hama yatariivaa apuuyauvaa ikiaivo tooduu aasannauduu rikioo

aangeraivo ivakidiri inna too vairavai. ³¹ Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiaa vuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa kuaivo ivakidiri tunoo: ³² Na i rubuungainna Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai. ³³ Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitanau uyuannaivaitana utu rada kiee kati dianee. ³⁴ Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuaani na iya rateera akuaivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuauvai. Aanna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuane. Udaangaivoono Musiinnaata itaa kua tiravai.

³⁵ Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isarairaiya oogoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatuunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannanee? tuuvaa vaa Anutuuqoono tuduu iyara dira kietaivai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuuqo tuduu yatariiavaa apuuyauvakidiri ikiaivo too varuduu apuuvo hama aasannauvakidiri aangeraivo ivaara innaata kua tiao kiaa kookieema kieeravai. ³⁶ Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipaivakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa Iyiipaivakidiriaatama nnoori sorovuaravaa nnutuuvo Kookee Nnoori ivakidiriaatama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriaatama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku

taika kioo nuunuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai. ³⁷ Ii vaidi Musiiva ivoono gionna kiaapu Isarairaiya kiaa mmioo tunoo: Anutuugoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diauneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngiikidiri diitaanaravaivee, tiravai. ³⁸ Ivoono Isarairaa gionna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosinnaivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama varioo taapi Sinaivaudiri aangeraiivo innaata kua tioo Anutuugaa kuaivaa inna kiaa mmuuvataama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiada iida ta yoketaama variaaraiyauvaa Musiiva ti kiaa ti mminaraivaara vareeravai.

³⁹ Musiiva Anutuugaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya ooqoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai. ⁴⁰ Yaata utida varida Musiinna vayaanna Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiai ta iya kiaivaugiataama kuaaravee. Musiiva Iyipadiri ti vitoo nnuuvo mo deepiinno kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnaanoo, ⁴¹ kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosiima iima kiada innara puaraiyauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai. ⁴² Nnooduu rikioo Anutuugo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uduu rikiada iya suai kuraaga aakiapuayauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara nnaaruaa

forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isarairaayaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanu-
uyauvaki (40)

mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puaraiyauvaa ruputu kiada
hudada varuu suaiyauvaki
hama ngia niiyara iiravai.

⁴³ Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Mo-
rokaa

buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.

Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo

Robaanaa

mmannammannaivaa aakiapuaa roosiima
iima kiada apu varada nuairavai.

Ii unnakua anutuu ivaitana mmannamman-
naivaitana

ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa

mmiaaraivaara

ngia iima kieeravai.

Ivaara fai na ngii titaa kinai

ari ngieera voopi eeyaara vida

yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki
kuatee.

Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴ Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti

rubuungainna buruqa nnauvaki Anutuuqaa

Mmannasaivo ivaki varuu nnauvaa heeka

kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa

vaa Anutuuqo Musiinna buruqa nnauvaara

kiaa mmioo vitauvaugiataama ii nnau ivaa

heekeeravai. ⁴⁵ Nnaagiai ti rubuungainna

ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata

yoketaivaa nnutuuvo Kanaanara vida ngiari

giookiaiya buruqa nnauvaa iya mmuuvaa apu varada viravai. Vuduu too Anutuugo yoosinnaa mmaayootaa gionna kiaapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisi varada ivaki variravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasipama vainnonno numa Davuitiiva varuu suaivaki homo vairavai. ⁴⁶ Vauduu too Anutuugo pinaama Davuitiinnara yoketauduu rikioo ivo inna yaparainno tunoo: Fai neeno Yakoopaa Anutuugaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanaranee? Vara hama na heekaanaranee? ⁴⁷ tuduu rikioo Anutuugo inna oooqoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soromoonono heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuugo ngiau aapu variivoono hama vaidiia heekeera nnauyauvaki varivai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivoono tinoo:

Ngiau aapu inna na variau mmaataivovee.

Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.

Datai nnauvai a niini heekaanaranee?

Dee mmaatavau na kati hara kiee varinaranee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa neeno iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunninniida Mmannasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmiaayavee. ⁵² Mo ngii rubuungainnaano dee forofetaayaida hama

maisaa mmooriiyauvaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safuuvo tiinaraivaara kiaa kookieema kiada tuuya rputuduu putiravai. Aa suai aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutuaiya kooyaa inna vitaida inna rputuduu putiravai. ⁵³ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aangeraiya tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavaivee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiyya sikauyauvaadiri Sitipaanaa rputuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnannatooduu avai girikairavai. ⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauduu too reeri ngiau aapuuvaki too vainno tooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tooduu Yisuuva Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai. ⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa dioo vainoo, tiravai. ⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puaisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnaida akiairauduu seenada vida inna suvai kieeravai. ⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vida utu raririima rada vida yoosinna tooyaivaki kagaari kiada sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiyya inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvo Saurusaa yuku oyai

vainiivau yapeeravai. ⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauyauvaa habati kiada kagaari kagaariida mmannaana utida rupidida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mmannasaivaa ee varaanee, ⁶⁰ kiasa kioo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanna roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaivaara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kiasa kioo putiravai.

8

¹⁻² Ivo putuuvaara Sauruuso aikioovaivee kiasa kioo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuuqaara yaagueeqauyaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa ruputuuya mmuakiasa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

³ Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ruputu taikaanaree kiasa iya nnauyauvaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidiiaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiya kiasa mmiravai

4 Oovi nnauvaki yapa kiooduu vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. 5 Kiaa mmida varuduu Piriipo yoosinna Samariaivaki vioo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. 6 Kiaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikiada ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai. 7 Ivo mmagia maisiyauvo vaidi aakiaiayauvaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuqinnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuqinneeravai. 8 Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa itaama uuvaara gioonna kiaapu yoosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

9 Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba suai ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiarairavai. 10 Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kiaa kioo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmooriivaa teeda nnaasu vaidi tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaravai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee, 11 kiaa

kiada inna mmoori ari vookarauvaara airi suai nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai. ¹² Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaaraatama iya kiasa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidiiaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. ¹³ Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kioodoo iya Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno varuduu too ikiee kiasa kioo yaaku vuatavuatainno variravai.

¹⁴ Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petroosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai. ¹⁵ Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareeravai. ¹⁶ Piriipo iya nnoori apuu suaivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa nnaasu tioo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai. ¹⁷ Petroosooya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸ Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuvvaa Simoono too oro sikauyauvaa varoo numa Petroosaya Yuvuaanaya mminaree kiasa ¹⁹ tunoo: Aa yaagueeqa aavaa niita ni miatee.

Ni mikiai fai na vaidi voovaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variaivee, ²⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A yaata utuee Anutuugaa yaagueeqaivaa kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kие varaanarainna kiannanoo. Ivaara inna aikioo ai sikauyauvaa tasipama ikiaivaki kuane. ²¹ Hama i ausa tinniivo Anutuugaa avuuvau safuuma vaivaara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannanoo. ²²⁻²³ Na i tauko i seenaiya i yaatarai vaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuannaivaa ivo rugaanaravaivee, ²⁴ tuduu rikioo Simoonoono Petoroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaata niyara yaaku varaatee. Ngia kиаa kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai. ²⁵ Petoroosooya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variaiya kиаa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoosinna vo yoosinna mmata Samariaivaki vau yoosinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kиаa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiivaata tiravai

²⁶ Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnamminnaiyauvaa teerainna viee aataruuvo Yerusareema pikioo yoosinna

Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuanee, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai. ²⁷⁻²⁸ Aangeraivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gionnaivaa nnutuuvo Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuuqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaraivaa puara hoosaivo utu raririiraivaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau jaaruaa roo tuoo varuduu ²⁹ Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaraivaa vainima nookianee, ³⁰ tuduu rikioo seenoo kaaraivaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau jaaruaa roo tuuduu rikioo inna yaparainno tunoo: A jaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee? ³¹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voovoono ni giaa ni minai fai na rikiaanaravee, kiaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaraivau karoo inna tasipama varioo rikieeravai. ³² Rikiooduu Itoopiaa vaidiiivo Anutuuqaa kua fafaara voovai jaaruoo tunoo:

Vaidiia puara sipisiipaivaa vitada

ruputuaara iiraivaa roosiima

iya inna vitada viravai.

Iya puara sipisiipa nnaakaravaa yausiivaa

hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima

ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.

³³ Vaidiia kumina vaidivaivee kiaa kiada

uuduu
 hama inna seena inna tasipama
 kuatinaravootauduu rikiada
 hama kua pinaivaa kiaa safuurama kiada
 unnakua kiaa inna ruputiravai.
 Vaidiia inna ruputuduu
 ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara
 hama kava voovoona inna sidinnaidiiyara
 vo kua voovai tiravai.

³⁴ Itoopiaa vaidiivo jaarummua taika kioo Piri-
 ipaa tunoo: Ni giaa ni mianee. Porofetaivoono
 giaara tiivainnee? Ariiyara tiivainnee? Vara ari
 voovaara tiivainnee? ³⁵ tuduu rikioo Itoopiaa
 vaidiivo yaaruuvaudiri Piriipo mmayaaya yoke-
 taivaa Yisuunnara inna kiaa mmiravai. ³⁶ Kiaa
 mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya
 too vauduu Itoopiaa vaidiivo tunoo: Nnooriivo
 aa vainoo. Mo hama vo aataru voovoona ni su-
 vuainaravai. Inna aikioo na nnoori varaanaran-
 nee? ³⁷ (tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo:
 Fai a ai ausa mmuduuya mmuakiaavai Yisuun-
 nara kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinara-
 vaivee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu
 Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa Mmaa-
 puvaivee, kiaunoo.) ³⁸ Ivo itaa kua kiaa kioo ari
 ngiaammuaavuaa kaaraivaa utuanee tuduu utu
 kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiivootama
 Piriipaya nnooriivaki vida Piriipo nnooriivakidiri
 inna apiravai. ³⁹ Apu kiooduu nnooriivaa pikiada
 nnuu saivaata Mmannasa Yoketaivo Piriipaa vi-
 too vioo kieeravai. Vioo kiooduu Itoopiaa vaidi-
 ivo buaama tooduu kuminauduu ari aataruu-
 vau vioo sirigainno viravai. ⁴⁰ Vuduu Piriipo
 oro yoosinna Asotoo varuuvaara gioonna kiaapu-

uya nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo ngioo ngioo numa nnaagiai yoosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

9

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai
(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

¹ Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauruuso Udaanga Yisunna gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuoo iya ruputinara iiravai. linno varioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaasi oro ² yanaiyauvaara yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa gioonna kiaapuuya Damasakuusa nuunaira nnauyauvaki variaya mminai teeda iya inna tasipakio gioonna kiaapu vaa Udaangaivaa aataruuvau nuairaiyara buama roo nuainno teenai vaidiiyaata gionnainyaatama inna teeda vaikio too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki yapaa-naraivaara viravai.

³ Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yoosinna Damasakuusa vainima vuduu mmeekiaivo ngiau aapuuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima ruvuahoo inna suvuauduu ⁴ vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmoori mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannavainnee? ⁵ tuduu rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gionnoonna kiannanee? tuduu rikioo

inna sai tunoo: Na Yisuu vavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo. ⁶ Inna aikioovai. Diitee yoosinnaivaki kuanee. Vino fai vaidi voovoona a iinara aataruuvaara fai i kiaa i mminaravee, tiravai. ⁷ Tuduu vaidi Sauruusaa tasipama vuuya dida vaida iya ausaiyauvo nnikiarauvaara iya hama kua tiraida mmana kuaiavaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teeravai. ⁸ Hama tooduu Sauruusoo mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avuuvo upisuuduu inna tasipama vuu vaidiiya inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu ⁹ ivaki varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvo arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa nneeravai.

¹⁰ Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso varioo inna tinni avuuvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tioo tunoo: Ananiaaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo, ¹¹ tuduu rikioo inna tunoo: Diitee viee yoosinna vuutaivau vai aataruuvaava nnutuuvo Safu Aataruvai ivaugiataa viee vaidiiivaa nnutuuvo Yutaasaa nnauvaki viee yoosinna Tarasaa diaa vaidi Sauruusaara yaparakanee. Ivo ivaki yaaku varoo varioo. ¹² Ivo vaa inna tinni avuuvo hanigiaikio aiya ari vookarai aataruuvaava taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gioonna kiaapuuya ii vaidi ivaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gioonna kiaapu Yerusareema variaya kaayau ari vookara ari vookarau maisau mmooriiyauvaa iya uuvaara vaa ni giaa ni miaavai. ¹⁴ Anna makee ivo

Damasakuusa ngioo Anutuuqaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuvaa rikieera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuanee. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiauvai. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari voo pinnaa gioonna kiaapuuyaatama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isarairaiyaatama niiyara kiasa kookieenaraivaara na inna mmataama kiauvai. ¹⁶ Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaanaraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷ Tuduu rikioo Ananiaaso vioo vioo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aakiaivaki vioo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kiasa ngiee toonnaivoono Udaanga Yisuu Kirisi-iva ivoono ni titaikiai na ngiaunoo. A avu-uvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i suvuakuaiveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo, ¹⁸ tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyauvo Sauruusaa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiivo inna nnoori apiravai. ¹⁹ Apu kiooduu ivo yeenna nnoo varuduu inna yaaguee-qaivo kava vairavai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuu-saiya kiasa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasipama variravai. ²⁰ Varioo iya tasipama varuu suaivaki

akiairauduu Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuugaa Mmaapuuvovee, ²¹ tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna kiapu Yisuunna nnutuuvaa rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmooriivaa iinno iya ruputuuvonnee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vifoo kava vara ranoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee? ²² tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidi-ivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyauvai taika kioodoo iya nuunaida Sauruusaa ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ²⁴ Kua yeena rauduu gioonna kiaapu vooya iya inna iikiaara kuaivaa numa inna kiaa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenagieena ikiannagisanna Yutayaa vaidiiaa vagiaamunnaivaa keegiaiuvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivaara iiravai. ²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidaadiri vitada oto yoke-taama mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

26 Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiaa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiiainno iinoo, 27 tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidiiyasi vioo innara iya kiaa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisiinna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiaa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara yaagueeqama kiaa mmuuvaaatama iya kiaa mmiravai. 28 Iya kiaa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosinnaivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. 29 Kiaa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereengaa kua rikiooyaata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna ruputuaara iiravai. 30 Ruputuaara uuduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

31 Vuduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuuqaara nuunauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidiiya iya rapuaara iiravai. Hama iya rapuaara uuduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu vo gioonna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Petorooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki

mmooriivaa iiravai

³² Petorooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuuqaa gioonna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai. ³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai karasaidiri taaravooma nuanuuvo taika kiooduu ivo homo ari mmaataivau nnaasu vainno variravai. ³⁴ Vainno varuduu Petorooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuqinainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaa-nee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai. ³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaata inna tooduu iya ausaiyauvo hani-giooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gioonnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu ivaa oyaivo fayaiivo hayoovaa roosiivo yoketaa fayaivai. Ii gioonna ivo makemakee mmoori yoketaivaa iinno mmanna haipuuyara boo tioo iya tasipama mmooriivaa iinno variravai. ³⁷ Iinno varuduu rikioo nniitareeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieeravai. ³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaitana innasi titooduu vida yaagueeqama

inna kiaa mmida tunoo: Makee tinai tiisi ngianee, ³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasipama nniravai. Ngioo ngioo numa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvuai kiada varida ratada Dorokaaso varuu suaivaki iva uyira raira uuyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavitaa-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu ⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai. ⁴² Iya vitauduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. ⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi ivaa mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

10

Petoroosooya Koneriia kua tiravai

¹ Vaidi voovoono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriiva kaayau (100) rapira vaidi

Rooma varuuya kieetavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee. ² Koneriiva ari tinniyaadiri Anutuugaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Yutayaiya Anutuugaara ausa mmuduuya mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuugaara yaaku vareeravai. ³ Vo suai voovaki suaivo hanigooduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvo hanigooduu Anutuugaa aangeraivo tuma innaata kua tioo tunoo: Konerii-o, tiravai. ⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatuunno aangeraivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannanee? tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Anutuugo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo. ⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoosaara maavee tikio ngiaivee. ⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaravaa vainima vaivaki varivaivee, ⁷ kias kioo aangeraivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo vioo kioodoo too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammuaavaitanaata ari rapira ngiaammuaa voovai vaa Anutuugaara arinaima rikioo inna nnaagiai nuairaivaatama tuduu ⁸ innasi nnuduu rikioo aangeraivo inna tuu kuaivaa kias mmi kioo titoodoo yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidada vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petooso nnau

veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai. ¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uuduu gionnainya yeennaivaa teeraida varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvo hanigooduu ivo ari vookarauvaa teeravai. ¹¹ Tooduu rikioo ngiau aapuuvo rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai. ¹² Vauduu Petorooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai. ¹³ Varuduu rikiooduu Anutuuqaa kuaivo innaata kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa rupuutu kiee huda nnaanee, ¹⁴ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuuqo ooqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvaivee, ¹⁵ tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaa Anutuuqo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee, ¹⁶ tuduu rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuuqo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷ Vuduu rikioo Petorooso inna tinni avuuvo hanigooduu ari vookarauvaa ivo toovaa oy-aivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiiaa Koneriiva titooduu vuuya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaidi ¹⁸ aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petorooso aavaki vari-

innee? ¹⁹ tuduu rikioo Petorooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmannasaivo inna kiaa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nooki-aano. ²⁰ Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuanee. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee, ²¹ tuduu rikioo Petorooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaanee? ²² tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ti kieeta vaidi Koneriivaano aiyara ti titaikiai ta ngiaunnanoo. Ivo safu vaidivai varioo Anutuuqaara yaagueeqaikiai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaavai. Anutuuqaara aangeraivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petoroosaa tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiaida ta ngiaunnanoo. Kua vooyauvai a tino i kuaivaa riki-aanara ti tikiaida ta ngiaunnanoo, ²³ tuduu rikioo Petorooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasipama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petorooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai. ²⁴ Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu vooyaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai. ²⁵ Iyara faannaida varuduu Petorooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa

mmuduuyaivaa inna mmuduu ²⁶ Petorooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kianee. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee, ²⁷ kiaa kioo Koneriinnaata kua kiaa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvuai kiada varuduu ²⁸ Petorooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari voopinnaiya nnauyauvaki vioo iya tasipama variivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraiivaara vaa Anutuugo ni vitaivai. ²⁹ Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tiraina makee tikiai ngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niiyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kioodoo iqii suai ivaki suaivo hanigooduu aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nini nnauvaki variee yaaku varee variaaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno ³¹ tunoo: Konerii-o, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuugo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuuya sikau mmira mmooriyauvaara yaata utivaivee. ³² Vaidi voovai titano yoosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara yaparainno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai nnaba tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraivaa vainiivau vaivaki varivaivee. ³³ Aangeraivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiia titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi

yoketaakuainna tiisi ngiannanoo. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuugaa avuuvau varida ivo i kiasa i mmuu kuaivaa rikiaaraida ta faannakiaunnanoo. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiasa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petorooso iya kiasa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiaunoo. Anutuugo mmuakiasa gioonna kiaapuyua mmuaa aataruvai mmiivo inna kutaavai. ³⁵ Mmuakiasa mmataiyauvunudiri voovoono Anutuugaara nnoonnavai tiao inna mmemmaana vioo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuugo innara inna yoketaunoo. ³⁶ Anutuugo ta gioonna kiaapu Isarairaiya ti kiasa ti mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiasa gioonna kiaapuyua udaangavai varivai. ³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruvua vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kioodoo ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai. ³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoketaivaatama Nasareetaa vardi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaa Yisuuva vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno mmoori yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuqinneeravai.

³⁹ Mmuakiasa mmooriiyauvaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusareemaivakiaatama iva uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kioodoo putuduu ⁴⁰ taaravooma

suaivaki Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avuuyauvunu nuairavai. ⁴¹ Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuuqo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuuqo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai. ⁴² Ivo yaagueeqama ti kiaa ti mmioo tunoo: Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida Anutuuqo vaa inna mmataama kioovoona gioonna kiaapu vaa putuaiyaata hama putuaiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaara iya kiaa mmiateera ti tiravai. ⁴³ Vaa nnaaruaa vaidi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoona innara kutaavaivee tino fai Anutuuqo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tiravai. Petorooso iya kiaa mmioo itaa kua tiravai.

Ngiori voopinnaiya Mmannasa Yoketaivaa va-reeravai

⁴⁴ Petorooso itaa kua tioo varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiaa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai. ⁴⁵ Tuoo vuduu hama Anutuuqo Yutayaiya nnaasu ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmirama kioo ngiari voopinnaiyaatama mmiravai. Mmuuvaara Yutayaa vaidi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petoroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai. ⁴⁶ Nnikiaraida rikiooduu iya ngiari vo kua vo kua hama tau-
raa rikiooyauvakidiri tida Anutuuqaara kua yoke-
taivaa tiravai. ⁴⁷ Tuduu rikioo Petorooso Yu-
tayaa vaidiiya tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya

tiinikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaanoo. Gioono iya ooqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuaarannee? ⁴⁸ kiasa kioo tuduu iya Yisuu Kirisi-inna nnutuuvaa tasipama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kiooduu Petorooso kiisa suai iya tasi-pama varinaraivaara iya inna yaparairavai.

11

Petorooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kiasa mmiravai

¹ Ngiari voopinnaiaatama Anutuugaa kuaivaa rikiada varoovaa aposoroo vaidiiyaatama mmuakiasa Yutayaivaki varuu gioonna kiasa vaa ausa hanigiooyaatama rikieeravai. ² Ivaara nnaagiasa Petorooso ngioo Yerusareema vuduu rikiada gioonna kiasa ngiari voopinnaiaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo: ³ Ai, vaa a ngiari voopinnaa vaidi hama ngiari mmamma hatokeeraiya nnau voovaki viee yeennaivaa iya tasipama nnaannakuavee, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Petorooso mmuakiasa kuavai ngiari voopinnaia tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kiasa mmioo tunoo: ⁵ Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookaravuaa na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiivau vairavai. ⁶ Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairaiyauvoota fai mmaraaraa roosuuyauvootama yanayapaiyauvoota ngiaammayauvootama ivaki variravai.

⁷ Varuduu tee na rikiaaduu Anutuuqaa kuaivo niita kua tioo tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee, ⁸ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuuqo ooqoo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnauvaiivee, ⁹ kiaaduu rikioo keenaa Anutuuqaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuuqo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee, ¹⁰ tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuakiaayauvai kava ngiau aapuuvaki vioo kieeravai. ¹¹ Vuu saivaata taaravooma vaidiiya Kaisariaadiri niisi titaa kioodoo nnuuyaano numa nnau na hara kiee varuuvaki nniravai. ¹² Nnuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuane, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigioo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasipama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai. ¹³ Kuaannaduu too aangeraiivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiaa ti mmiravai. Aangeraiivo inna kiaa mmioo tunoo: Vaidiiya titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiivaa nnutuuvo Simoono Petoroosaa sunada aapi ngiatee. ¹⁴ Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiaa i mminai mmuakiaa ai seenaiyaatama rikikio Anutuuqo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵ Na kua tinaree kiaa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiiyaa tuuneema iyayaa tiiravai.

¹⁶ Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiaa ti mmuu kuaivaa na kava rikieera-

vai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai ki-isa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai. ¹⁷ Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee ki-aannaduu Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngiari voopinnaa gioonna kiaapu-uyaa mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuuqaa mmooriivaa uuda rairavaivee, ¹⁸ tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kioodoo Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnvai. Anutuuqo tuduu ngiari voopinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variravvaa va-reeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiokiaa varuuya mmooriivaa tiravai

¹⁹ Vaidiia Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama mmoori maisavvaa uuduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yoosinna Adiokiaa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. ²⁰ Kiaa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooyaatama oro Adiokiaa varida ngiari voopinnaiyaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. ²¹ Kiaa mmuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa yaagueeqaivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²² Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiada Panapaasaa titooduu Adiookiaa viravai. ²³ Vioo vioo oro varioo tooduu Anutuugo gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoketauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueeqama nnaasu variatee, tiravai. ²⁴ Panapaaso vaidi yoketaavai varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmanasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Panapaaso vioo yoosinna Tarasaa nuainno Sauruusaara buaama roo nuainnonno tooduu ²⁶ inna too vauduu sunoo Adiookiaa viravai. Iwaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya iwaitanaasi nuunauduu mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuaira nnutuuvaa vareeravai.

²⁷ Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai. ²⁸ Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuvo Akapaaso diitooduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiai mmuakiaa mmatavau vainaraivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. Nnaagiai vaidi voovai nnutuuvo Karautiiva Roomaiya kietavai varuu

suaivaki aarareeraivo vairavai. ²⁹ Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyaouvai yapa kiada saiyaouvai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraivaara kua yeena rairavai. ³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Saurusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

12

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

¹ Ii sui ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Herooto vaidiiya tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarauyauvaa iya mmiravai. ² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuauya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanna Yakoopaa utida paipa avaikarauvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kioodoo putiravai. ³ Putuduu too Herooto tooduu Yutayaa vaidiiya ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuauya Petoroosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puuqairaiavaa tasipama huda kiada buusa nneera suaivaki ⁴ ivo tuduu Petoroosaa oovi nnauvaki yapa kioodoo ari rapira ngiaammuaui vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taaramada numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodooonoo numa dida vaidada vuduu kava voodooonoo numa ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigiataivaa

nneera suaivo taika kino rikioo Petooroosaa vitoo Yutayaiya avuuyauvunudiri ruputinaree kiaa yaata utoo faannairavai. ⁵ Faannauduu rikioo Petoorooso oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuuqaata kua tida yaaku vareeravai.

Aangeraivo oovi nnauvakidiri Petooroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petooroosaa vitoo gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kiaa uuduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitana vuaivo Petooroosaa sainai duduu vuaivo sainai duduu Petoorooso tammaivaki yuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanaadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kiooduu vauduu rapira vaidiia sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai. ⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraivo akiairauduu Petoorooso vuru vainno varuu nnauvaki tuuduu mmeekiaivo ruvuaahooduu aangeraivo inna yaapusaivaudiri utu korokoronno inna yuruunno tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu ⁸ aangeraivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuee, tuduu rikioo ivo tuuvaugiataama iima kiooduu tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiravaa vara uyuee ni nnaagiai ngianee, ⁹ tuduu rikioo Petoorooso inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraivo kutaa inna vitoo mmaanai vuuvaara hama tuqinnama rikieerama kioo

vueennama kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuvo hanigiaikiai na taunoo, ¹⁰ kiaa vida rapira ngiaammuau tauraivaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida tooduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yoosinnaivaki viraivo vaa ari mmaara hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaitana yoosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraivo akiairauduu Petroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kioodoo Petrooso aangeraivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno arinaima rikioo tunoo: Aanna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraivaa titaikio tuoo Herootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiiya ni iikiaaree kiaa aataruuvakidiri ni vitoo aapi nninoo, ¹² kiaa kioo arinaima rikioo vioo ngiaammuau voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnauvaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu ¹³ oro mmaanaidiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiaatanna voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kiaa ¹⁴ rikiooduu Petroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hatueerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petrooso mmaanai aammiauvau duoo vainoo, ¹⁵ tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuainna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petroosovee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeraavoono kua tinoo. ¹⁶ Itaa kua kiaa kiada varuduu Petrooso

mmannammanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiarairavai. ¹⁷ Nnikiarauduu rikioo Petorooso ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuaatainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai yapooaara iya kiaa mmiravai. Kiaa mmi kioo tunoo: Oro Yakoopaata ti seena vaa ausa hanigieeraiyaatama kiaa mmiatee, kiaa kioo ivaki iya pikioo ari vo yoosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸ Vioo kioodoo vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiiya pinaama nnikiaraida tunoo: Petorooso deepiinno kuainnee? ¹⁹ tuduu rikioo Herooto tuduu Petoroosaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparainno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya rupertuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yoosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰ Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuyara inna ausaivo nnannatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiaara viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Heroootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Herootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapiraida mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yoosinna ivaitana Heroootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

21 Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmaataiyau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo: 22 Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvoono kua tinoo. 23 Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuuqaa nnutuuvaa ngiau aapu yapooavaara Udaangaivaa aangeraivo inna uduu mmimmiiyauvo inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

24 Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaiyaa varada nuaida varida mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

25 Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaammuau voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaannaatama vitada vida Yerusareema pikiada viravai.

13

Mmannasa Yoketaivo Panapaasaya Sauruusaya mmatairavai

1 Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiya varuduu vooya vitaira vaidiya variravai. Iya nnutuuyauvo voovai nnutuuvo Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvo Simioono vuai nnutuuvo Naisiaava yoosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvo Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Herootaa ferengaanna tasipama varuuvaa nnutuuvo Manaino voovai nnutuuvo

Sauruusootama variravai. ² Iyaano Anutuuqaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuuqaa mmida varuduu Mmannasa Yoketaivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kikiyai mmoori na ivaitana mmiauvaa varaatee, ³ tuduu ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvoota ngiari yaaku vareeraivootama taika kioodoo iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kioodoo viravai.

Panapaasaya Sauruusooya mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴ Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titoovaitana Adiookiaa pikiada yoosinna Saraikiaa vida ivakidiri siipaivaa varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo ⁵ ivaki vau yoosinnaivaa nnutuuvo Saramii kuaaree kiaa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuuqaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶ Iya vida Kuporoo mmataivaugiataa vidada oto yoosinnaivaa nnutuuvo Papoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvo Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai. ⁷ Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvo Serekiiva vuai nnutuuvo Pauruuso tinni yoketaa vaidivai varioo Parayisuunna

seena vaidivai variravai. Varioo ivo Anutuuoqaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Panapaasaya Sauruusayara aayanna tuduu innasi nniravai. ⁸ Nnudu saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Eromaavavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai. ⁹ Hanigiaanara uduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nnutu vuaivo Pauruusaa aakiaivaki suvuau kiooduu ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno ¹⁰ tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmooi yoketaiyauvaara a ooqoo kiannano unnakua tira maisa aataruuvo i suvuaikiai Udaanga Anutuuoqaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannano. ¹¹ Aanna makee Anutuuoqo irisaivaa i mminaravai. I mmino i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuginnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisiinno sooniruuduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gionna kiaapu voovoono inna yaakuuvaudiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai. ¹² Buaama roo nuauduu kieeta vaidiivo Anutuuoqo itaama uuvaa too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaara ivo kaayauma nnikiarairavai.

*Pauruuso mmata Pisitiaa vau yoosinna
Adiookiaa variravai*

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairaiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri siipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai. ¹⁴ Vuduu rikiada iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisitaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiookiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai. ¹⁵ Hara kiada varduu vaidiiya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama yaarummua taika kiooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Pauruusaata inna tasipama nuauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngieetama nnida gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuataainno iya tunoo: Ni seena Isarairaiyaata ngia ngiari voopinnaiya aavaki varida Anutuuqaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. ¹⁷ Aa gioonna kiaapu Isarairaa aaya Anutuuqo tauraa ti rubuungainna mmataama kiooduu iya ngiari voopinnaiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa varida kaayau gioonna kiaapuuya suvuauduu Anutuuqo ari yaagueeqaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo ¹⁸ koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki yapa kiooduu taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutuuqaata nunuraanurai kiasa rada nuauduu hama ivo iyara

inna nnannateeravai. ¹⁹ Hama ivo Isarairaiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai. ²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiiya mmataama kioodoo varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaivaki taika kieeravai. ²¹ Taika kioodoo iya kieeta voovaara Anutuugoaa yaparauduu rikioo vaidiivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvo Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitoovaa iya kieetavai yapa kioodoo ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai. ²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuugo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuitiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuitiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmينو ivoono yoketaama iinaravaivee. Anutuugo itaa kua tiravai. ²³ Ii vaidi Davuitiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisuunna Anutuugo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna tuduu diiteeravai. ²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaivaki Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varikiai na nnooriivaa ngii apinaravaivee, ²⁵ kiaa kioo kiisa suai ari mmooriivo taikanara uduu

ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairaiovee. Hameetavee. Ni nnaagiai nninaraivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aparahaamaa sidinnaidiyyaatama ngia ngiengie voopinnaiya aavaki varida Anutuugaa ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nniivaivee. ²⁷ Gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyyaatama ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki yaariraivaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieeraida iya kua pinaivaki Yisuunna yapa kioodoo putuuvaara forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai. ²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa buaida varida ivaudiri inna rupertuaaree kiaa buaidada tooduu kuminauduu rikiada Piratuusaa tunoo: Eeno tinai iya inna rupertuatee, ²⁹ kiaa kiada Anutuugaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kioodoo yatari sagaivaudiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai. ³⁰ Hau kioodoo Anutuugo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo ³¹ kaayau sui mmatayaa nuauduu iya Karirayaivakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidauya inna teeravai. Inna tooyaano

aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya innara iya kiaa mmiaavai. ³² Iya kiaa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaaravee. Anutuugo nnaaru ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya kiaa mmuuvaa ³³ aanna makee iya sidinnaidiiya tiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitoovaara ivo tiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagiai vau kuaivaki Anutuugo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davuitiinnaata
kua kiaa teerama kiaa kua ivaa
ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa
fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kiaa kioo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaara tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo
aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo
fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davuitiiva varioo Anutuugaa mmooriivaa iima taika kioo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kiooduu vainno nnabaivo uudairavai. ³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuugo tuduu putuuvakidiri diitoovaa nnabaivo hama uudauvaara tiivai. ³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisuunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

rugaanaraivaara ngia mmuakiaaya arinaima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnaano. Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararavo fai taikano rikioo mmamma dummukiara kati hara kioo varinaravai. Anutuugo Musiinna mmaanna kiasa mmuu kuaivaudiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivaara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnaano. ⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisi nninarainnoo kiasa ngiingii variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee. ⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi nniki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.

Ngia pinaama nnikiaraida airi yaata utida putuatee.

Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iiki- aukai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.

Fai vaidi voovoono ivaara ngii giaa ngii minai hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.

Ivaara ngia pinaama nnikiaraida airi yaata utida putuatee.

Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruuso ii kua ivaa kiasa taika kioo Pauruusooya Panapaasaya nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai kuaara uudu gioonna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira suai voovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kiasa ti mmiatee, ⁴³ kiasa kiada nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai vudu gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiya vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasipama nuauyaatama ivaitana vata

rada viravai. Vuduu rikiada ivaitana iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuuqo ngii-iyara yoketairavai ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai suai kati varira suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya numa varida Anutuuqaa kuaivaa rikiaara nniravai. ⁴⁵ Nnuduu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateeraivaara kiaa iya nnannatooduu Pauruusaa kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai. ⁴⁶ Tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aatuurama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuuqaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunnavai. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa varirivaara ooqoo kiaavai. Ooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi kuaaravai. ⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuuqo ti kiaa ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
ngieenoo ngiari voopinnaia
tooba roosiima ni kuaivaa kiaa kookieekia-
tee.

Na iya vitee aataru yoketaivau yapaanara
kuaivaa
fai ngia mmuakiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa mmatavau variैया
kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kiooduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya rikiada siri-gaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoketairavai. Yoketauduu Anutuuqo mmataama

kioo gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraiyaano ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kiasa mmuduu rikieeravai. ⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiiyaatama ngiari voopinnaa nnutu ruua gioonnaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kiasa mmuduu rikiada vida Pauruusaya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titooduu viravai. ⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufukuufaiyauvaa hatutuooma kiada yoosinna Ikonii viravai. ⁵² Vuduu Adiookiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Mmannasa Yoketaivo iya suvuauduu kaayauma sirigairavai.

14

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii variravai

¹ Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii vida ivaitana tauraa uunaquuneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari vookarau mmayaayaivaa iya kiasa mmuduu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaatama ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ² Tuduu Yutayaa vaidi vooya hama Yisuunnara kutaavaivee tuuya ngiari voopinnaa vaidiiyaata kuaivaa murumuru

tida Pauruusaya Panapaasayara kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai. ³ Iya nnannatooduu ivaitana hokoba suai ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiaa mmida variravai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketauvaara iya kiaa mmida varuduu Anutuugo ari yaagueeqaivaa ivaitana mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuugo iyara yoketau aataruuvo kooyaa vairavai. ⁴ Vauduu gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano voovaugiataa yaata utida Yutayaa vaidiiyara yoketauduu vooyaano voovaugiataama yaata utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵ Yoketauduu vaidi ngiari voopinnaiyaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari kieetaiyasi nuunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida sikauyauvaa habati ivaitanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai. ⁶ Kua yeena rau kioodoo ivaitana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovau vida mmataivaa nnutuuvo Rukauniaa vau yoosinnaivaitana vuaivaa nnutuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee vida mmata vainiivau vau yoosinnaiyauvakiaatama vida ⁷ mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Rusutaraa variravai

⁸ Vaidi voovoono Rusutaraa hara kioo varu-
uvo ari kaanaa ausaivakidiri inna yukuuvaitana
maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara

kioo varuuvoono ⁹ Pauruuso kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieeravai. Rikioo varuduu Pauruuso tooduu vaa ivo ari yaataivaki yaagueegama tunoo: Fai ivo ni tuqinnaanaravee, kiaa varuduu Pauruuso ivo itaama yaata utuuvaa rikioo inna too nnaasu vainno ¹⁰ pinaama innaata kua tioo tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma ngiau diee vakianee, tuduu rikioo aki-airaama diitoo nuairavai.

¹¹ Nuauduu teeda gioonna kiaapuuya Pauruuso uuva teeda ngiari kua Rukauniaa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hani-giada vaidi kiada tiisi tummuaano, ¹² kiaa kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuvaa innara tunoo: Suuso, kiaa kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo: Homi-iso, tiravai. ¹³ Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiivo ngiari nuunaira nnau pinaivo yoosinna tooyaivaki vauvakidiri ngioo varioo puara burimakauyauvaata mauraiyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki yapa kioo ivo gioonna kiaapuuyaatama Pauruusaya Panapaasayara burimakauyauvaa kati iyara ruputu hudaara iiravai.

¹⁴ Ruputu hudaara uduu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya Pauruusaya iya iikiaaraivaara rikiada iya iida Anutuuqaara rakanoo raaranoo kiarainnoo kiaa vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira rairaiyauvaa rapasi kiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada vida aayanna reeda tunoo: ¹⁵ Vaidiso, ngia aaniira itaama iikiaara iikiaannee? Ta ngii roosiima mmanna

vaidivaitanavee. Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuuqaa tuanaivaara kutaavaivee kiateera ta ngiaunnava. Anutuuqo kutaa variivoono mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuaravaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai. ¹⁶ Tauraa varuu gioonna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyauvunugiataama iikiatauduu Anutuuqo ee-oo tuduu iiravai. ¹⁷ Ivo ngiau aapuuvakidiri tikio vatiivo rikio mmuakiaa ngii yeennaiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiai ngia iyauvaa nneeda kaayauma sirigakiaavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikiada innara kutaa varivaivee kiateera iivaivee. ¹⁸ Ivaitana itaa kua tuduaata gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uduu ivaitana yaagueeqama ooqoo tiravai.

¹⁹ Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiookiaadiri nnuuyaata yoosinna Ikoniidiri nnuuyaata gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauyauvaa habati utida Pauruusaa mmannana utida rupertududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kiaa inna nnabaivaa utu raririida yoosinna tooyaviki yapa kiada viravai. ²⁰ Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kooduu kava diitoo yoosinnaiviki viravai. Oro vauvo patauduu Panapaasaya diitada yoosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yoosinna Adiookiaa

kava vara ranada nniravai

²¹ Pauruusooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Derevee varuuya kiaa mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigiooduu ivaitana yoosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vaidavaarida ivaki pikiada yoosinna Ikonii nnida vaidavaarida ivaki pikiada numa Pisitiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Adiookiaa variravai. ²² Ii yoosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuuqaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaree kiaa iikio kaayau mmuaararaiyauvo tiisi nninai fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai. ²³ Pauruusooya Panapaasaya ii yoosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuunauyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuuqaata kua kuaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo tida iyara yaaku vareeravai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴ Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitiaivaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau ²⁵ yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki varida ²⁶ ivakidiri siipaivaki karada

kava vara ranada Adiookiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuuqo ivaitana tuduu uu mmooriyauvaaraatama Anutuuqo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari voopinnaiya tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiasa mmiravai. ²⁸ Iya kiasa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

15

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunaida kua tiravai

¹ Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hanigiooya kiasa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaravee, ² tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnannatooduu iyaatama kua yaagueeqama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueeqama tiravai. Tuduu rikiada gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya Pauruusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida

Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kiaa radudaaraivaara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titooduu vidada mmata Ponikiivakiaata Samariaivakiaatama nuaida varida ngiari voopinaiya Anutuuqaa kuaivaa rikiada ausa hanigioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai. ⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieeraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama iyara kua yoketaivaa tuduu Pauruusooya Panapaasaya Anutuuqo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvaara iya kiaa mmiravai. ⁵ Kiaa mmi taika kiooduu iyakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari voopinaiya vaa ausa hanigia kaiya tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmiatee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai. ⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petorooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taanoo. Nnaaru Anutuuqo ngiikidiri ni mmataama kiooduu na viee ngiari voopinaiya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai iya rikiada hanigiada yoketaama variateera ni mmataama kieeravai. ⁸ Anutuuqo gioonna kiaapuuya aakiaiyouvaki toovoono Mmannasa Yoketaivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo

ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai. ⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuuaa aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiooduu iya yoketaama viravai. ¹⁰ Itaama vaikiai ngia aaniira mmuaararavaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuugoqaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru ivaa nnaaru ti rubuungainna mmuaarareeravai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararavai. ¹¹ Pikiaatee. Ngiaari voopinnaia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo kati iyara yoketaainno iya vitoo yoketaivau yapaineema teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiiyara yoketaainno ti vitoo yoketaivau yapaiivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Pauruusaya Anutuugoqo ari vookarau mmooriiyauvaa ivaitana tuduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai. ¹³ Kiaa mmi taika kiooduu Yakooopo tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiaatee. ¹⁴ Anutuugoqo ngiari voopinnaiyara mmuduuya ruoo iyakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuugoqo ikiataa toosa haroo mmooriiivaara ti kiaa ti mmiravai. ¹⁵ Forofetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee

tiee

Davuitinna nnauvaa havarata kioovaa
kava na heekanaravai.

Mmatayaa havarata kioovaa
kava na tuqinnama kiee

kava na heekaanaravai.

¹⁷ Heekanai fai ngiari voopinnaiya
niiyara buaama rada nookiaaravai.

Mmuakiaa ngiari voopinnaiya
na niisi ngiateera tinai
fai niisi ngiaaravee.

¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa
mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina
na nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii
miaunoo. Ta ngiari voopinnaa gioonna
kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuaararai
mmooriivaa iya mmiaarainnoo. ²⁰ Fai ta
yanaa voovai fafaara reeda iya kiaa mmida
kiaara: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa
yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi
nuaira aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa
nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo
putiiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa
nnaatee. Ta yanaivaa itaa kua kiaa iyani fafaara
kiaaravee. ²¹ Mo nnaaru varuuyaataama varia
rada nnidada aanna makee variyaiyaatama
Musiiwa mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa
makemakee kati varira suaiyauvaki vaidiiya
nuunaira nnauyauvaki yaarida vo yoosinna
vo yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya kiaa
mmiravaivee. Yakoopono itaa kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano

yanaivaa fafaarairavai

²² Aposoroo vaidiiyaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaata mmuakiaa ausa hanigieeraiyaatama nuunaida kua yeena raida ngiariikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gioonna kiaapuuya ivaitanaara kua yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Siraasaa mmataama kieeravai. ²³ Mmataama kioodoo ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena aposoroo vaidiiyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnaano. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiookiaadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiayi ta ngiini yanaivaa fafaara raunnaano. ²⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi kua tuduu ngia iya kuaiyauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo pinaama mmuaarareeravai. Hama teenoo iya kiaa mmiaannaduu iya oro itaama iiravai. Ngiarinaidiri itaama iiravai. ²⁵ Ta ivaara rikiada nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnano ti ausaiyauvo yoketaikiai vaidiivaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnavai. Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruaunnaivaitana Panapaasaya Pauruusaya tasipama ngiisi kuaravai. ²⁶ Panapaasooya Pauruusaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai. ²⁷ Teenoo Yutaasaya

Siraasaya titakiai ngiisi kuaaraivaitanaano fai ta fafaara raunna mmuai kuaivaa avaikidiri ngii giaa ngii miaaravaivee. ²⁸ Mmannasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnanoo: ²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kiaa kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kiooduu ivaitanaatama Panapaasaya Pauruusooya tasipama Adiookiaa vida ivaitana vaa ausa hanigioo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu ³¹ yaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai. ³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba sui iya tasipama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai. ³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba sui ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titooduu vuuyasi nnuduu ³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvaugiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba sui Adiookiaa varida ngiari vo vaidiia tasi-

pama gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kiaa mmida variravai.

Pauruusooya Panapaasaya ngiari mmarammaraama viravai

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaannaiyauvaki yaagueeqama variainaara vida taaravee, ³⁷ tuduu rikioo Panapaasoona vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uuduu ³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaa Pauruuso yaata utuoo innara oooqoo tiravai. ³⁹ Oooqoo tuduu rikioo innara kiaa Pauruusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaannaata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai. ⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kioodoo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai. ⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hanigiada Anutuuqaara nuunakiaiya yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

¹ Pauruusooya Siraasaya yoosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida tooduu ngiaammuau voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuuvo Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gionnavai. Vaa ivo ausa hanigieeravai. Inna koova Ereengaa vaidivai.

² Mmuakiaa gionna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoniivakiaatama varuuya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai. ³ Tuduu

Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Timotiinna koova ari voopinnaa Ereengaa vaidivai varuuvaara mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaara Pauruuso Timotiinna mmammaivaa hatokeeravai.

⁴ Iya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori ivaa iikiateera kiaa mmiravai. ⁵ Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada

Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada varuduu vo suai vo suai vo gionna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvo

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶ Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivakiaatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaivaa kiaa mmiaaree kiaa kuaara uuduu Mmannasa

Yoketaivo iya ooqoo tiravai. ⁷ Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araiyaudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisuunna Mmannaasaivo iya ooqoo tiravai. ⁸ Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada vida Musiaa mmataivaa yaatarada vidada oto yoosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki variravai. ⁹ Varuduu heenaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigooduu ari vookarau aataruuvaa tooduu Maketoniaa mmataivaki varuu vardi voovoono dioo vainno yaagueegama innaata kua tiao tunoo: Numa mmata Maketoniaa aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikianee, ¹⁰ tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiasa ti mmuduu rikiada ta mminnamminnaiyauvaa teerada varida mmata Maketoniaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiasannoo: Vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqoono ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoniaa variaya kiasa mmiateera Anutuuqo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiasa mmiravai

¹¹ Ta itaa kua kiasa kiada yoosinna Toruaasadiri siipaivaa varada safuuma vidada yoosinna Samotaraakee vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Niaaporoo viravai. ¹² Vida siipaivaa pikiada yoosinnaivaa nnutuuvo Piripiira viravai. Maketoniaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yoosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piripii. Ii yoosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada ¹³ Yutayaiya kati varira suaivaki ta yoosinnaivaa pikiada

nnoori siriivau vida yaata utida kiaannanoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaanoo, kiaa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai. ¹⁴ Kua tida variaannaduu Tuaataira yoosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmoorivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutuuga ari ausa mmuduuyaivaa mmira gioonnava i variravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigioduu inna tinniivo rusitiravai. ¹⁵ Rusituduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaata ma hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kioodoo rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyauvaki ngia niiyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tii gioonnavaivee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaagueeqama tuduu rikiada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Piripii ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶ Vo suai voovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kioodoo ivaara iya irisai kaayau sikauyauvaa innara sikau kagaaru vaidiiya mmiravai. ¹⁷ Ta Pauruusootama kuaannaduu ivoono ti vata

roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuugo ngiau aapu variivaa mmooriivaa varada Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa ngii giaa ngii miaanoo, ¹⁸ kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiaatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuane, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai. ¹⁹ Vuduu innara sikau kagaaruu vaidiiya ivaa tooduu kiaatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyauvaa varaaraivaara iya nnannatooduu Pauruusaata Siraasaatama utu kiada vaidi utu raririida yookaira mmatuuyauvau ngiari kieetaiya avuuyauvunu yapa kioodoo ²⁰ iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavaitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yoosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kiaanoo. ²¹ Aavaitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yoosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyauvaa rikiaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiada iikiaunnavavee, ²² tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada ruputida varuduu Roomaa kieetaiya ngiari ngiaammuauya tuduu ivaitana uyira rairaiyauvaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai. ²³ Kaayauma ripiidada pikiada oovi

nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiasa mmida tunoo: ²⁴ Tuqinnama sipuuvaa rau kiee aavaitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnau aakiasa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuuvaitana varoo yatari aataru rukiasa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kiooduu variravai.

²⁵ Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuuqaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiada variravai. ²⁶ Rikiada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngiari mmaara hatuaa taika kiooduu mmuakiasa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiooyauvo ngiari mmaara takuasaa rada tiida viravai. ²⁷ Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kiooduu yaata utuoo tunoo: Vaa aakiasaana variaya vida tara kiasanoo, kiasa kioo ari paipa avaikaravaa utu rada kioo ari hara raputinara teerama utu kioo vauduu ²⁸ rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuanee. Ta mmuakiasa aavaki variaunnaano, ²⁹ tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiasavaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaivaki ngioo varoo vainno biribiriinno vairavai. ³⁰ Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparainno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoorivai iino Anutuuqo ni vitoo aataru yoketaivau yapaanaranee?

³¹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuuqo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki variyaiyatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee, ³² kiaa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiaa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai. ³³ Kiaa mmi taika kioodoo ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara haitatuura vaidiiivo ivaitana vitoo iya uudaidaa fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai. ³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneeda varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuuqara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaara dira vaidiiya titoodoo nnida oovi nnauvaara dira vaidiiyaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titanai kuatee, ³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaara dira vaidiiya titaani ngiaanoo. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee, ³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaara dira vaidiiya tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yoosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripiikiaavai. Ripiima kiada oovi nnauvaki ti yapa kiaavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varanna vaidiyavee. Anna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itaama ti kuatainoo. Tikiai Roomaa kieetaiya

ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kikiyai ta kuaaravee, ³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiiya vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiaa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaara kieetaiya rikiada pinaama aatuuravai. ³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee. ⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmannammanna yaagueeqama kiada variatee, kiaa kiada iya pikiada viravai.

17

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

¹ Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidada yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnauvoovai vauvakira viravai. ² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kiaapuuyaata kua tiravai. ³ Kua tuoo varioo oyaivaa iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitaroovaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo inna Anutuuqo tuuvaugiataama iiravaivee, kiaa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giaa ngii miau ivo inna Anutuuqo mmataama kioo

vaidiivovee, ⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusaya Siraasaya tasipama nuauduu kaayau Ereengaa gionna kiaapu kati ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmuuyaatama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gionna ngiari nnutu vauyaatama ivaitana tasipama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiia yia teeda ti nnaagiai nookiateera kiaa yia nnannatooduu maisama varira vaidiia yookaira mmatuuyaivakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiaa gionna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidiivaa nnutuuvo Yasoona nnauvaa ututuuma kiada ivaki Pauruusaya Siraasayara buaidada teeda ivaitana vitada gionna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai. ⁶ Buaidada tooduu hama yia teeda vauduu Yasoonaata vaa ausa hanigoo vooyaatama utu raririida yoosinnaa kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi yia mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaani yia kuaivaara yia nnikiaraida vo aataru vo aataruuvaa iikiaavo mmuakiaa mmatavai maisainoo. Makee itaa kiaa vaidiia ti yoosinnaivaki ngiaavo ⁷ Yasoono ari nnauvaki yia yapa kiaikiai iyaata aayaatama Roomaa kieeta tuanaivaa kuaivaa hatokada kiaanoo: Ti kieeta ari voovai nnutuuvo Yisuuvavee, kiaavaivee, ⁸ tuduu rikiada gionna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaatama ivaara pinaama yaata utida

ngiari yaparaida varida ⁹ kieetaiya Yasoonata ausa hanigieera vaidiiyaatama tuduu mmaanai vida yoketaama variaaraivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuauyaatama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰ Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gionna kiaapuuya Pauruusaya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ¹¹ vuduu ivaki varuu gionna kiaapuuya hama Tesoronikiiya roosiiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiaatainno nnaasu varuduu vo suai vo suai Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa tuqinnama yaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee? ¹² tida rikiada kaayau gionna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereengaa gionna vooya nnutu vauyaatama Ereengaa vaidi vooyaatama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³ Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gionna kiaapuuyaata Anutuuqaa kuaivaa kuaa mmuuvaa rikiada seenada nnida gionna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁴ Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigioo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiyaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiiya homo Beriaa variravai. ¹⁵ Varuduu vaidi vooya Pauruusaa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena

Pauruusaa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauruusaa kuaivaa Timotiiya Siraasaya kiasa mmida tunoo: Akiiraama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶ Pauruuso yoosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo tooduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmuduu too Pauruuso ivaara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai. ¹⁷ Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kati Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiasa suai yookaira mmatuuyaivau gioonna kiaapuuya vida nnidairaiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. ¹⁸ Kua tuduu rikiada vaidiiya Epikurii aataruuvaara yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaara yaagueeqairaiyaatama ivaara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii kuaivaa oyaivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ngiari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnaanoo. Pauruuso Yisuunnara tira kuaivaaraata ivo putuoo kava diitoo kuaivaaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai. ¹⁹ Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kieetaiya nuunaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoono ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru

a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunnannee? ²⁰ A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai. ²¹ (Yoosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yoosinnaiya numa ivaki varuuyaatama hama nnaaruaa kuaivaara yaata utiraida karaasa kuaivaara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²² Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutu-
uvo Arioopakoona ivakidiri diitoo tunoo: Ateena
variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai.
Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara
ngia yaagueeqakiaayavee. ²³ Na ngii yooqeeyau-
vaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa
mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai.
Tauko vo yeena tapi ngiaunnannuma vaivau
fafaaraivo vaivo ni too vaikiai na yaaruee riki-
auko fafaaraivo ivau vaivo tinoo: Aa mminnaa
aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaara
yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama
vaikiai ngia hama rikiaa taa anutuuvaara ausa
mmuduuya mmiaivaaraina na makee kooyaa ngii
giaa ngii minaravee.

²⁴ Anutuugoono ngiau mmataivaa iima kioo
mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai
mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa
oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too
vaidi mmatayaiya ngiari yaakuadiri heeka
kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo
varivai. ²⁵ Hama Anutuugo mmoori voovaara
kumimakaikio vaidi voovoono inna tasipama
mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaikiaivaata

variraiwaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee. ²⁶ Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmatavau variaanoo. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atau rummua kieveravai. ²⁷ Iya innara buaakiateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buaama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiaida ta variaunnanoo. Ti vaini varikiaida ta variaunnanoo. ²⁸ Ivaara kua voovai vainno tinoo: Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada nuaida variaunnanoo.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiikidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaataama ivaara kiaanoo:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnanoo,
kiaavai.

²⁹ Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuuqaara kiaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mmannammannaiyauvaa vaidiia ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kiaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuuqo itaivai varinoo, kiaravee. ³⁰ Nnaaru vaidiia hama rikieerama kiada koonnama varuuvaara hama Anutuuqo yaata utivai. Aanna makee mmuakiaa gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinna variaya Anutuuqoono tinoo: Ngiingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikiada hanigiaatee, tiivai. ³¹ Vaa ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa

teerama kiaivaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safuuma ngii yaparainaraivaa mmataama kiaivai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³² Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee.

³³ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nu-unaivaa pikioo vuduu ³⁴ gioonna kiaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nu-unaivaa nnutuuvo Arioopakoona varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvo Dioonusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisooaata gioonna kiaapu vooyaataama inna tasipama vida Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

18

Pauruuso yoosinna Koridii variravai

¹ Pauruuso Ateenaa gioonna kiaapuuya kua kiaa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yoosinna Koridii variravai. ² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoono ari nnaata Pisisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiataanni yoosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karautiiva mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiya ari yoosinna Roomaivakidiri titooduu

Akairaaya Pirisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaitana taanara viravai. ³ Oro tooduu ivaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau heekeeraiyauvaa iiravai. Ivaitana mmuai mmooriivaa uuvaara ivo ivaitana tasipama hara kioo varioo ivaitana tasipama mmooriivaa iiravai. ⁴ Inno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiiya Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiaa mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee. ⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiaada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyauvunudiri hatutuoma kioo iya tunoo: Fai Anutuuqo hama ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo hama niiki vainoo. Ngiingiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viee ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mminaravaivee, ⁷ kiaa kioo iya pikioo oro ari voopinnaa vaidi voovai nnutuuvo Titiiva vuai nnutuuvo Yusutuunna nnauvaki mmayaayaivaa makemakee gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuqaa mmuduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai. ⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa

nnutuuvo Kirisipiiva ari ausaivaa hanigioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gionna kiaapu Koridii varuuyaatama Pauruusaa kuaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannammanna ni kuaivaa iya kiaa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee.

¹⁰ Kaayau gionna kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaivaara hama yopeema vaidiia i ruputuaaravee, ¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvo Garioonna titooduu mmata Ereengaivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiia nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai. ¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tioo Anutuuqaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaraivaa gionna kiaapuuya kiaa mmikiaia ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaano, ¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uduu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiia tunoo: Yutayaa vaidiiaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaima rikiaantaravai. ¹⁵ Ngia ngiingii

kuaivaaraatama ngiingii nnutuuyauvaaraata ngiingii aataruuyauvaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiaanoo. Ivaara inna aikioo ngiengieenoo radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaatainoo, ¹⁶ kiasa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai. ¹⁷ Vuduu vaidiiya Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvo Sosoteenaa utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripiida ruputuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridiivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasipama vari-oonnonno iya pikioo Akuiraaya Pirisikauyaatama vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kege-riaa varioo vaa vo kuavai Anutuugaata kiasa teerama kioo ari kieeta yausiiyauvaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo ivaitanaata vi-too siipaivaki karoo mmata Suriaivaura viravai. ¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraaya Pirisikauyaatama pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiiya tasi-pama kua tuduu rikiada iya irisaqirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mmannammanna iya kiasa mmioo variravai. ²⁰ Varuduu rikiada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee tiita kua kianee, tuduu rikioo iya ooqoo kiasa kioo ²¹ iya pikioo kuanara iinno iya tunoo: Fai Anutuugo ari yaata utiraivaugiataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiasa kioo ivakidiri si-ipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaata yamaa kuaivaa kiaa kioo kaya vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai. ²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiaa roo nuauduu yaagueegama kiada variravai.

Aporoova yoosinnaivaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Aporoova yoosinna Aresadiriaa diaa vaidivai yoketaama kuaivaa tioo Anutuugaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaima rikioovoono numa yoosinna Epesiisa variravai. ²⁵ Varuduu gioonna kiaapu vooya Udaanga Yisuu Kiriisinna aataruuvaara inna kiaa mmuduu ivo ivaara kaayauma sirigainno Yisuunnara safuuma gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaara nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tioo nnoori apira aataruuvaa rikieeravai. ²⁶ Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueegama kuaivaa tuduu Pirisikauya Akuiraaya inna kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuugaa aataruuvaara safuuma inna kiaa mmuduu rikieeravai. ²⁷ Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uuduu vaa ausa hanigiooya innaata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena

gioonna kiaapu Ereenga variyaiya mminai teeda inna tuqinnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiaapu Anutuugo iyara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori vareeravai. ²⁸ Mmoori varoo varioo Yutayaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kiasa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidiiovovee, tiravai.

19

Pauruuso Epesiisa variravai

¹ Aporoova homo Koridii varuu suaivaki Pauruuso mmata vuutaivaki nuainno varioo numa yoosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu ² iya yaparainno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaivaki Mmannasa Yoketaivaa vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaara hama ta rikiaunnano, ³ tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruvaa varaunnavavee, ⁴ tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gioonna kiaapu Isarairaiya kiasa mmioo tunoo: Vaidi voovai ni nnaagiai nninaraivaara ausa hanigiada kutaavavee kiatee. Ivo itaa kua tuuvo inna Yisuunnara tiravaivee. ⁵ Pauruuso itaa kua tuduu iya

rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada nnoori vareeravai. ⁶ Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmanasa Yoketaivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tida Anutuugo tuu kua ari vookarauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. ⁷ Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸ Uuduu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaiya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavaivee kiateeraivaara yamaa kua yamaa kua tiravai. ⁹ Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaara nniki rakaida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Udaangaivaa aataruuvaara maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyaata vitoo vaidiivaa nnutuuvo Turanaanna vitaira nnauvaki mmuakiasa suai makemakee gioonna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara kua tiravai. ¹⁰ Taara nuanu itaama uududuu mmuakiasa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Sakevaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹ Anutuugo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uuduu pinaa ari vookarairayauvai vairavai. ¹² Vauduu teeda gioonna kiaapuuya

buruqaiyauvaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki varuuyauvo mmaanai tiida viravai.

¹³ Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiiaa aakiaiayuvakidiri titooya iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kiaa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kiaa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuane, tiravai. ¹⁴ Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieetavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai.

¹⁵ Uuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiauvai. Mo ngia aanna deeyannee? ¹⁶ kiaa kioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivaki varuuvoono diitoo iya puaisakama ruputuoo vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekaareenno iya mmuakiaaya yaatara kioodoo inna nnauvaa pikiada taguaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuuduu ngiari toovau vida kiereravai.

¹⁷ Itaama kioodoo ngiari voopinnaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa vararu utiravai. ¹⁸ Utuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ngiari saaka sifaa iira

aataruuyauvaara kiaa kookieeravai. ¹⁹ Kiaa kookieema kioodoo vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nuunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikauyauvaa iya yaarida rikioodu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai. ²⁰ Iya itaama uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya Udaanga Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gioonna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹ Iya itaama uuyauvo taika kioodoo Mmanasa Yoketaivoono Pauruusaa yaata utiraivaki kiaa mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Make-toniaa viee nuaina Ereengaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiai tiee yoosinna Rooma kuanaravee, ²² kiaa kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiiya Erasataaya titaa kioodoo Maketoniaa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³ Ii suai ivaki gioonna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvaara pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai.

²⁴ Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuaivaa utu ruaataru kioo ngiari unnakua anutuu gioonnaivaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. Iinno iyauvaa gioonna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari

seena mmoori varooyaatama mmiravai. ²⁵ Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaatama rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gionna kiaapuuya irisai sikauyauvaa ti mmiaanoo. ²⁶ Ii vaidi Pauruuso ii mmooriyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikiaa anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiyai rikiada kaayau gionna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiaa mmata Asiaivaki variayaatama vaa inna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaavai. ²⁷ Titiiyara yaata utuatee. Fai gionna kiaapuuya itaa kua tida ti mmooriivaara unnakuavaivee kiaa kiada hama ta iikiaunnaiyauvaa varada irisai sikauyauvaa ti mmiaaravai. Na hama ivaara nnaasu kua kiaunoo. Aa ti anutuu gionna Aratemiisaara mmuakiaa gionna kiaapu Asiaiyaata mmuakiaa mmata variayaatama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gionna kiaapuuya Pauruusaa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rупusavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa vaidi- iya ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnanna- toduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epe- siisaiya ti anutuu gionna Aratemiisaa nnutu- uvo ngiau aapu vakiaivee, ²⁹ tududuu rikiada mmuakiaa gionna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauru- usaa tasipama nuau vaidi Maketoniaa diaa vaidi taaravaitana Gaiyaasaya Arisarakaaya utu rariri- ida seenada vida nuunama varida kua tira nnau-

vakira viravai. ³⁰ Vuduu rikioo Pauruuso ari-naidiri iya nuunaivaki kuanee kiaa uduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu ³¹ mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaammuauya titaa kiooduu oro yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunaivaki viee ai viriivaa iya vitaakianee, ³² tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivaara tuqinnama rikieeravai. ³³ Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiivaa nnutuuvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva kua oyaivovee. Kuaivo in-naki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara ooqoo tioo iya kuaivaa ariiyaadiri kiaa hatokaanee kiaa iya yaaku ruvuaatairavai. ³⁴ Ivo yaaku ruvuaatauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuaivaugiataama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tiravai.

³⁵ Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovoona diitoo iya hai tioo tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaara nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki

vainoo. ³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee. ³⁷ Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyauvaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniki rakaida maisa kua kiaavaaraida ngia ivaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaanoo. ³⁸ Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiaavo kua radudeera suaiyauvo vaikiyai kua rikieera vaidiia variaanoo. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee. ³⁹ Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee. ⁴⁰ Anna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnaanoo. Anna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yaparaikiyai ta dee kuavai iya sai kiaarannee? Hama kua sai kiaaraivootainoo, ⁴¹ kiaa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

20

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

¹ Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tioo tioo kuaivaa kiaa taika kioo

tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiaa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai. ² Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaatama yamaa kua yamaa kua kiaa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereengaivau varuduu ³ taaravooma kuraaga taika kioodoo siipaivaki karoo kava vara ranoo mmata Suriaa kuanaree kiaa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna rupertuaara kua yeena rauduu rikioo ipi kuanee tuuvaa pikioo kava vara ranoo Maketoniaa nniravai. ⁴ Nnuduu too Beriaa diaa vaidi Puraanna mmaapuuvaa nnutuuvo Sopataraava inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Arisarakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi voovai nnutuuvo Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Tukikiiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai. ⁵ Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiiyara faannairavai. ⁶ Faannauduu bereeta hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kioodoo ta yoosinna Piripii pikiada siipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kioodoo vidada yoosinna Toruaasa oro tiiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaqavai taikeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷ Sudaacaq heenaivaki ta vaa ausa hanigieeraiya nuunama varida yeenna nneeravai. Nnaa taika kioodoo Pauruuso pataino iya pikioo kuanaraivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiaa mmioo varududuu heena tammairavai. ⁸ Ta nnau aruoovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyauvaa subi hara kioodoo too varuduu ⁹ vaidi karaasa voovai nnutuuvo Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaivaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva vuru rauduu ivo varioo vurura rusirusiinnonno puaisakama vuru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari ruputu kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna kiaapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu ¹⁰ Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuatee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo, ¹¹ kiaa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaatama ngiari varuuvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kioodoo iya pikioo viravai. ¹² Vioo kioodoo iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnauvaki yapa kioodoo ivo kava diitoo varuuvaara iya ausaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³ Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiaa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiaa kioodoo tennaadee vida siipaivaki karada

vidada oro yoosinna Asosoo vainiivau siipaivo duduu ta ivaki Pauruusaara faannairavai. ¹⁴ Faannakiaannaduduu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yoosinna Miturenee viravai. ¹⁵ Ta ii yoosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Mireteera viravai. ¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yoosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaaravee, kias kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kias mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yoosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiiya tummuateera tuduu iya innasi tiiravai. ¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na ikiataa Asiaa mmataivau numa hara kiee variaa suaiyauvakidiri varia ree viee variee mmuakias suai ngii tasipama variravai. ¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuauvai variee rateeraivaa tasipama mmoori vareenana hama niniiyara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuaararavaa ni

muuvo niyaa vauduaata na Udaangaivaa mmooriivaa vareeravai. ²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiyauvaki kooyaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii giaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaaraivaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii giaa ngii miravai. ²¹ Na Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiateeraivaara mmannammanna iya kiaa mmiravai. ²² Anna makee Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo kuaneera ni tiki ai na Yerusareema kuanaravai. Ivaki vai mmuaararaiivo niisi nninaraivaa hama na rikieerama kiee kuanaravai. ²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teeraida mmuaararai mminnaivaatama i mmaara teerama kiada variaanoo. Ivo itaa kua tuuvaa vaa na rikiauvai. ²⁴ Na mmata aavau variauu mmammaivaara kiaunoo: Kumina mminnaavaivee, kiaa kiee hama na ivaara yaata utuaunoo. Na ni mmoori Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kiaanaraivaara hama nini mmammaivaara na yaata utuaunoo. Anutuuoqo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiaa kookieema kiee kiaunoo. Ii mmoori ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaivaki Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivaara ngii kiaa kookieema ngii giaa ngii miravai. Anna makee vaa na rikiaunoo.

Na itaama ngii kias kookieema ngii giaa ngii miaa mmuakiaaya fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravai. ²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai ngiikidiri gionna kiaapu voovoono na kias kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kiaunoo. ²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiese Anutuugo ngiiyara uu mmoori eyommaavai vaa na kooyaa ngii giaa ngii miaivaara na itaa kua kiaunoo. ²⁸ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisiipara haitaturayaama Mmannasa Yoketaivoono gionna kiaapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuya vaa ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri yookaama kioo viteeraiyaraatama haitatuukiatee. ²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmararaa avaikaraiya puara sipisiipaiya nuuna kias aakiaivaki nnida iya gutuaani raubiriikiaaneema na ngii pikiee vinai vaidiia ngii nuuna aakiaivaki nnida maisa mmooriiyauvaa ngii iikiaravai. ³⁰ Mo fai ngiikidiri vaidi vooyaano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kias kuaiyauvaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaravai. ³¹ Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagieena ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiraivaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyauvaa ngii giaa ngii miauyauvaa sa taunnuatee.

³² Anna makee Anutuugo kati gionna kias-

puuyara yoketaama yaata utuuvaara na innaata ngiiyara yamaa kua yamaa kua tiee kiaunoo: A iya puaisa utuane, kiaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinanai ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayaida varikio kua yoketaivaa ariiniee tii gionna kiaapuuya kiasa mminaraivaa fai ngiita ngii giaa ngii minaravai. ³³ Na ngii tasi-pama variaa suaivaki sikau goora sirivuaiyauvaanee uyira rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai. ³⁴ Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaakuuvakidiri mmoori vareenana niniini-aata ni tasipama nuairaiyaniaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai. ³⁵ Na mmuakiasa mmoori iikiai yauvunudiri ngii vitaama kiee kiasaano: Ta itaama mmooriyauvaa yaagueeqama kiada iidada gionna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriyauvaa iikiai iyaatama yoke-taama variatee. Na itaa kua kiasa kiee Udaanga Yisuu Kirisiiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiasa seenaiya mmikio too kaayauma inna ausaivo yoketaano. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariiniee kiasa varaikio kiisama inna ausaivo yoketaano. Mminnaiyauvaa kati vakiasa seenaiya mmira aataruuvoono mminnaiyauvaa ariiniee kiasa vareera aataruuvaa yaataraiவை. Yisuuva itaa kua tiravaivee.

³⁶ Pauruuso itaa kua kiasa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ³⁷ Yaaku vara taika kiooduu mmuakiasa kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaidi inna mmooteeravai. ³⁸ Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniivaa

taaravaivee, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuaararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

21

Pauruuso Yerusareema viravai

¹ Iya Pauruusaa vitada oro ivau kioodoo teeda ta iyara boo ikiee kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yoosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Rotoo yaatarada vidada yoosinna Pataraivaki siipaivakidiri reemi rada ² nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai. ³ Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Turu ivaki siipaivaki vau hoonahaanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada ⁴ nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaagavai ivaki variravai. Variaannaduu Mmannasa Yoketaivo iya kiaa mmuu kuaivaa Pauruusaa kiaa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuanee, ⁵ tuduaata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiaannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yoosinnaivakidiri nnoori siriivau viravai. Ta oro dida vaido toorivu yau harada yaaku vareeravai. ⁶ Yaaku vara taika kiada titiiyara titiiyara boo kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷ Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yoosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena ⁸ vakiaannaiya patauduu iya pikiada vidada oro yoosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuugaa mmayaaya tiraivaa nnutuuvo Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmatau suaivaki inna tasipama mmataama kieravai. ⁹ Ivo numa yoosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuugo iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

¹⁰ Kiaa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayau suaiyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Akapaava Yutayaivakidiri nniravai. ¹¹ Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kiaa mmioo tunoo: Mmannasa Yoketaivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari voopinnaiya mmiaaravaivee, tiivai. ¹² Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakinnaiyaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannanoo: Sa Yerusareema kuanee, ¹³ kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada variaannee? Na ngii tauko

kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiyai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinaraivo inna aikioovee, ¹⁴ tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeeraida pikiada innara kiaannanoo: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuugaa yaata utiraivaugiataama iikiaivee, tiravai.

¹⁵ Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaya tasipama variaanna suaivo taika kiooduu teeda ta titi mminnaiyauvaa teeraida Yerusareema viravai. ¹⁶ Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varuuya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaravaa nnutuuvo Manasaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Yakooapaata kua tiravai

¹⁷ Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiiya ti teeda tiiyara kaayauma yoketairavai. ¹⁸ Tiiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakooapaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama variravai. ¹⁹ Varuduu Pauruuso iyasi vioo iyara kiaa kioo Anutuuga inna mmuu mmooriivaa ivo ngiari voopinnaiyasi nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uu mmayaayaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Ivo itaama iya kiaa mmi taika kiooduu rikiada iya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. Kiaa

kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taanavai. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tida Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiaavai. ²¹ Vaidi vooya vaa iya kiaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari voopinnaiya yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki variyaiya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaatee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iikiatee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano tiravai. ²² Aavaki variyaiya a ngiannaivaara iya rikikio hama iya nnannataivaannee? Vara iya nnannataivaannee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaarannee? ²³ Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikianee. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaara Anutuugaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaanoo. ²⁴ Eenoo viee iyaata vitee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima kiada idaaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiiyauvaa yumukuaaravee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unnakuavaivee. Ivo Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo iinoo, kiaaravee. ²⁵ Mo ngiari voopinnaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanaa voovai fafaara reeda ta kua yeena rau kiaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kiaa mmiravai. Ta iya kiaa mmida ki-aannanoo: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa

yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iikiaa suaivo taika kinai iya puaraiyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuuqaara hudaaraivaara kieeta vaidiiya kiaa mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiiya mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasaidiri taarama kiisama taikaanara uuduu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaida ²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairaayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tioo ooqoo tiivai. Anna makee ivo ngiari voopinnaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tua-naivo maisainoo, tiravai. ²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnutuuvo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasi-pama yoosinnaivaki nuauvaa iya teeda yaata

utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kiaa yaata utuuvaara iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vaida inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieeravai. ³¹ Rau kiooduu iya Pauruusaa rupertuaara uuduu rikioo Roomaa rapira vaidiiya kieetaivo mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuyaa rikioo ³² akiairaama ari rapira vaidiiyaata iyara haitaturaiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vuduu gioonna kiaapuuya innaatama rapira vaidiiyaatama teeda Pauruusaa ripiida rupertuuvaa pikieeravai.

³³ Pikioduu kieeta vaidiivo Pauruusaa vainiivau dioo vainno ari rapira vaidiiya tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau kiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaara gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Anna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee? ³⁴ tuduu rikiada vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puaisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puaisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaara kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaara arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiiya tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiiya nnauvakira viravai. ³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uuduu gioonna

kiaapuuya ututuuma kiada tukikaakama kiada inna ruputu kiaara uuvaara rapira vaidiiya inna taina raida ngiari nnauvakira viravai. ³⁶ Vuduu mmuakiaa gionna kiaapu inna vata rada vuuya puaisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiiya Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kiaa uduu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuannee? ³⁸ Hama a Iyiipaa vaidikuannee? Vo suai vaidi Iyiipa voovoono kaayau gionna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suruuyauvaa utuuvaara iya vitoo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki viravai. Aanna a ii vaidiikuannee? ³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiaa mmataivau vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na yoosinna pinaivakidiri ngiauvai. A tinai fai na gionna kiaapuuyaatama kua tinarannee? ⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kioovau dioo vainno gionna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ruvuaatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kiaa mmioo tunoo:

22

¹ Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaivaa irisavaa na kua tinai

ngia rikiaatee, ² kiasa kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraida kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na ivaki pikiee numa aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni giasa ni muduu na aanna makee ngia variaya ngii roosiima Anutuuqaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puaisakama utiravai. ⁴ Utuee gioonna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisaivaa iya mmiee iya ruputinara iiravai. Ruputinara iina variee gioonnaiyaata vaidi-yaatama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai. ⁵ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiiyaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na varee viee gioonna kiaapuuya utu raririima kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vitee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputuateraivaara na viravai.

Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kiasa mmiravai (Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niiyaa ru-

vuaahooduu ⁷ na viee varee mmataivau vaina rikiaaduu Yisuuva niita kua tioo tunoo: Sauru-
 uso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna
 iikiannanee? ⁸ tuduu rikiee na sai inna ya-
 paraina kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kian-
 nannee? kиаaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai
 tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua
 kиаunoo. A mmoori maisaivaa ni iinarainna
 iikiannanoo, ⁹ tuduu rikiada vaidiiya ni tasipama
 vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua
 tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama ari-
 naima rikieeravai. ¹⁰ Hama rikiooduu na ya-
 paraina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai
 iikiaunnee? kиаaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Di-
 itee oro yoosinna Damasakuusa varianee. Ivaki
 a varinai na nene yaata utuauvaugiataama i
 mminara mmoori mmuakiaayauvai vaidi voovai
 kиаa mmino too ivoono fai i kиаa i mminaravee,
¹¹ tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niyyaa
 ruvuahaovaara ni avuuvo upisuuduu ni tasi-
 pama vuuyaano ni yaakuuvaudiri utida ni vitada
 Damasakuusa viravai.

¹² Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso Anutu-
 uqaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna
 tuu kuaivaa uuduu vaidi Yutayaa Damasaku-
 usa varuuya innara yoketaa vaidivaivee tira-
 vai. ¹³ Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vain-
 ima dīoo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-
 o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni
 avuuvaa kava tuqinnama tee reeri inna taaduu
¹⁴ ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuuoqo
 vaa i mmataama kиаivai. A inna yaata utira
 kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi
 Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa riki-
 aannaivaara i mmataama kиаivai. ¹⁵ Fai a inna

mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaaa mmiee a taanna rikiaannaivaaraatama fai iya kaaa mminaravee. ¹⁶ Aanna makee aaniira a faannainna variannanee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa varee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi viravai

¹⁷ Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku varee variaaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa taaduu ¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuane. Gioonna kiaapu aavaki variaya a niyara tinai rikiaada hama rikiaarayaara diitee Yerusareema pikiee vo yoosinnavaki kuane, ¹⁹ tuduu rikiee na sai kaaano: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiauvaa teeda rikiaavai. Nnaaru iya nuunaira nnauyauvaki mmuakiaaya aiyara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya ripiiravai. ²⁰ Iya aiyara kua tira vaidi Sitipaanaa ruputuduu putuu suaivaki na inna ruputuu vaidi-iyaya uyira raira varaayaa uyuuyauvaa utu kiee diee vaina ee-oo kiaaduu iya inna ruputuduu putiravaivee. Na itaa kiaivaa rikiaadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee, ²¹ kiaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuane. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gioonna kiaapuuyasi kuane, tiravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnannatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada

kuatee. Ruputu kikio putuaivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee, ²³ kiaa kiada iya nnannatoovaara iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyauvaa rabara kiada panupanuuda kufukuufaiyauvaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaammuauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kioodoo iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kiaa oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee, ²⁵ tuduu yeenaivaadiri inna ranaa rau kiada ripiikiaara uduu Pauruuso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripiikiaavainnee? Ngia vaidiia hama kua pinaaki yapeeraiida sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itaivainnee? ²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarinna iikiannannee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidivaivee, ²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni giaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee, ²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyauvaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napoovaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmata kioodoo na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai variauvai. Na ivaa varauvaara aanna i yaataruvaivee, ²⁹ tuduu rikiada ivo itaa kua

tuu saivaata vaidiiya inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiaara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aatuuravai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kioovaara kieeta vaidiivootama aatuuravai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusaa kua pinaana yapoo kua oyaivaa riki-aanaraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauruusaa ranaa rau kioo yeenaiyauvaa rukuusaa kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiyaatama tuduu nu-unauduu Pauruusaa vitoo tuma iya avuuyauvunu kiooduu dioo vairavai.

23

¹ Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiiya too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiese Anutuugaa avuuvau yoketaama nnaasu varia ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variauvavee, ² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvo Anani-aaso vaidiiya Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuukiateera tuduu ³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravavee. A sikau hanikia maisaivau poosa nnoori yoke-taivaa siikakiaivaa roosiikiannakuavee. I aaki-aivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiiya ni ruputateeraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaiava hatokaannanoo,

⁴ tuduu rikiada vaidiiya inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo, ⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaavai variiyaa hama na tee rikiauvai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisaivaa kiane, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kiasa kioo kua yeena raira vaidiiya arinaima toduu vooya Satuukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiaiya Farisai vaidiia mmaapuvai na variaunoo. Anutuuqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na yaagueeqama kiauvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo, ⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaata Satuukaiyaatama ngiariiyara ngiariiyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁸ Satuukai vaidiiya makemakee tunoo: Anutuuqo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiasa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mmanasaiyaata aangeraiyaatama variaano, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiasa kiada aangeraiyaraata mmanasaiyaaraatama tunoo: Variaano, tiravai. ⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiasa mmiraiya dida vaidi yaagueeqama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo.

Mmannasaivonnee aangeraivo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee? ¹⁰ kua kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauruusaa utu ratokakiaara uuvaara rapira vaidiiya kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuauya tuduu vida gionna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauruusaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kioodoo heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueeqama varianee. Vaa a aavakinnaa gionna kiaapu Yerusareemaiya niiyara yaagueeqama kua mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoosinna Rooma ivaki variaya kua mmunaravaivee, tiravai.

Vaidiiya Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kua teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooy-aano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueeqama kutaavaivee kiaunnavai. ¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kiatee: Pauruusaa

vitee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaaravaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudi-ivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo vioo vioo rapira vaidiiya nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai. ¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruuso kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuau aavaa vitee kieeta tuanaivaasi kuane. Vino iva kua voovai inna kiaa mminaravaivee, ¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi vioo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruuso niyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuau aavaa vitee kieeta vaidiivaasi kuane. Vino iva kua voovai inna kiaa mminaravaivee, tikiai rikiee na inna vitee aisi ngiaunoo, ¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuauvaa yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau vioo inna yaparainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannanee? ²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiiya turau i yaparaki-aaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yaparaida kiaara: Pauruusaa vitee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, kiaaravai. ²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiaiya (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaivaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaa-giai yeenna nnoori nnaaraivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee, ²² tuduu rikioo

kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kianee: Na inna kiaa mmiauvaivee, kianee, kiaa kioo inna titooduu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titooduu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoono rapira vaidiiva kieetaivaitana aayanna rooduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee. ²⁴ Puara hoosa vooyauvai Pauruuso kuanaraivaara teeraida safuuma inna vitada mmata kieetaivaa nnutuuvo Perekiinnasi kuatee, ²⁵ kiaa kioo kieeta vaidiivaa Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannanee? ²⁷ Vaidi Yutayaiya aa vaidi aavaa utu kiada vaidi inna ruputuduu putinara uudu na rikiaaduu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaara na nini rapira vaidiivaata viee inna vatee inna yoketaama yapa kieeravai. ²⁸ Yapa kiee kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikiaanaree kiaa inna vatee ngiari kua yeena raira vaidiivasi viravai. ²⁹ Viee rikiaaduu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapoovaara na yaata utuee kiaanoo: Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaarannee? Vara ta inna ruputikio putinaranee? kiaa kiee rikiaaduu hama ivo mmoori maisa voovai uuvootairavai.

³⁰ Ngiaammuauvo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaaduu iya inna mmaara kua kua yeena rau kieeravai. Na rikiee akiairauduu inna titaaduu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiiya kiaanoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiaada rapira vaidiiya ivo iya kua mmuuvugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vidada yoosinna Adipatirii yapa kiada ³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiiya kava vara ranada ngiari nnauvakira nnuduu hoosayaa nuairaiya Pauruusaa vitada ³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai. ³⁴ Mmuduu too yanaivaa jaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiaa mmataivakidiri ni noova ni mmateeravaivee, ³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiiya nnikiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kua kioo tuduu ari ngiaammuauya Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kioodoo vooya innara haitatuuravai.

24

Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

¹ Yaaku sai suaivai taika kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaatama vaidi

voovai kua mmaanna oyai arinaima rikioovaa nnutuuvo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vaida kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ²Inna kiaa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nnuduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuaunnava. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna variannano ti mmataivo yoketainoo. ³Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaiya mmuakiaa suai a iikiannaivaara ta sirigaida aiyara kua yoketaivaa kiaunnaano. ⁴I pirisainoora hama na hokoba suaivaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiyara boo tiee ni kuaivaa rikiaanee. ⁵Ta taunnano aa vaidi aavo vueennava. Ivo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu innara ooqoo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairaiya kieetaivovee. ⁶Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uudu ⁷rapiraiya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai. ⁸Vitoo vioo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaatee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparainna rikiano mmuakiaa kuavai ta innaki yapaunnaivo kutaavai vainaravaivee, ⁹tuduu rikiada Yutayaa

vaidi ivaki varuuyaatama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰ Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua ki-aiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauru-
uso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variaiyara diraikuavee. Ivaara neneenoo kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmiauko ni yoketaiwoo. ¹¹ Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusa-reema Anutuugaa ni ausa mmuduuyavavaa mmi-nara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeravai. ¹² Ii suai ivaki vaidi Yutayaiya ni tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaata tiee hama na iya nuunaira nnauyavavakiaata yoosin-naiyavavakiaatama gioonna kiaapuuya kiaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹³ Kua pinaivaa makee iya niiki yapaivo inna hama oy-ainnaataivai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaaravai. ¹⁴ Na aa kua aavaa kooyaa i kiaa i mminaravee. Iya Yisuunna aataruu-vaudiri unnakua kiaa haubayama iikaa aataru ivau na nookiauvai. Ti rubuungainna Anutuugaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyavavaa mmiau-vai. Mmuakiaa kuaiyauvo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiivaki vaiyauvaata forofetaiya kuaiivaki vaiyauvaatama na rikiee kiaunoo: Kutaavaivee, kiau-vai. ¹⁵ Aa vaidi kua pinaana ni yapa kiaa aaya faannaida yaata utida kiaanoo: Mmuakiaa vaidi yoketaiyaata maisaiyaatama putuaivakidiri fai

Anutuuqo tinai diitaaravee. Iya itaa kua kiaa kiada yaata utida faannakiaivaugiataama neetaata yaata utuee faannakiauvai. ¹⁶ Ivaara na Anutuuqaa avuuvaunnaata gioonna kiaapuuya avuuyavunuaatama mmannammanna yoketaama iikiaukoko hama maisama variraivo ni yaatana vaivai.

¹⁷ Na kaayau nuanu vooyauvai vo yoosinnayauvaki variee kava vara ranee ngiee sikauyauvaa kati mmanna haipuuyani kiaiuvavaa ni seena gioonna kiaapuuya mmiee Anutuuqaara kati puaraivaa hudaanara nniravai.

¹⁸ Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima taika kiee puaraivaa hudee variaaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaki ni teeravai. Ni too suaivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvuida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁹ Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni teeravai. Iya na koonnama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua pinaivaa niiki yapaatirivee. ²⁰ Na kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki kutaa mmoori maisaivaa na uuvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee aavaki varida i kiaa i mmiaatirivee. ²¹ Na iya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na aayanna ree kiaanoo: Anutuuqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na kutaavaivee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaanoo, tiravai. Ii na kiaa kua ivaa nnaasu fai iya i kiaa i mmiaaravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa

Yisuunna aataruuvau nuau mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kiaaraivaara iya ooqoo tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanaravee, ²³ kiaa kioo vaidiivo Pauruusaa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnauvaki inna yapa kiee kati yoketaama inna haitatuunna sa inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminnaiyauvaa varada numa inna mmiaaraivaara sa ooqoo kiane, tiravai.

Pauruuso Perekiiya Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴ Vo suai voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvo Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu kuaivaa ivaitana kiaa mmuduu rikieeravai. ²⁵ Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaara tioo vaidiia ngiari mmamma iira aataruuvaara ooqoo tiraivaara tioo Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nninaraivaara tuduu rikiooduu Perekiinna aatuuduu tunoo: Aanna makee kuanee. Na yapooma teeno suai voovai kati vainai fai na aiyara tinai ngianee, ²⁶ kiaa kioo Pauruuso ari kati mmaanai kuanaraivaara sikau vooyauvai inna mmnaraivaara yaata utuoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata utuuvaara makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuduu innaata kua tiravai.

²⁷ Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kiooduu vaidiivaa nnutuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidi-

iyara mmoori yoketaivaa iinaree kiaa Pauruusaa pikiooduu oovi nnauvaki homo variravai.

25

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

¹ Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kiooduu ari yoosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai. ² Oro varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusaa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ³ Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna ruputuaaraivaara iya kua yeena raida itaa kua tiravai. ⁴ Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnauvaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara ranee ipi kuanaravai. ⁵ Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisaivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiaa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaakuuvaitana suaivaa iya tasipama varuduu taika kiooduu kava vara ranoo Kaisariaa viravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnauvaki oro ivaki varioo vaidiiya tuduu Pauruusaa vitada ⁷ innasi nnuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vookarauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiyauvootairavai.

8 Hama oyaiyauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisaivaa iiravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravaivee, ⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiiyara Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiasa ivo Pauruusaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaanarannee? ¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaano. Eeno ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai. ¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisaivaa iikiautiri. Eeno kiannani iya ni rputuaatirivee. Hama na putinaraivaara ooqoo kiauvai. Iya kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovono yopeema ni vitoo iya mminaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee, ¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiasa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuane tinai fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

*Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya
avuuvaitanau diravai*

¹³ Suai nnaagiai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yoosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varuuvaa innara kua yoketaivaa kiasaivaara

tiiravai. ¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiaikio homo hara kioo varinoo. ¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna rupuaneera ni yaparairavai. ¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiiva kua vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna rupuaneera kiaunnava. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaaki yapa kiaikio ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiada ta iya kuaivaa radudaunnava. Roomaiya aataruuvo itaama vaivaivee, ¹⁷ kiaaduu rikiada iya mmuakiaaya numa aavaki vauya patauduu na akiairaama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnuduu kua pinaivaki inna yapeera vaidi-
iya diitooduu iya ari vookarau mmoori mai-
saivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu
¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruuvaara nnaasu
innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna
yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvo Yisuun-
nara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara
iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeera-
vai. ²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa riki-
aanaraivaara kumimakama kiee Pauruusaa ya-
paraina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainnee?
Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaa-
narannee? ²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso ooqoo tioo
ni yaparainno tunoo: Fai vaidiiva ni haitatuukiai
na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa raduda-

naravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidiia kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvo kooyaa vainai na Roomaa kieeta tuanaivaasi tiano kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaanaravee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaanaravee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoketauyauvaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yoosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuauya tuduu Pauruusaa vitada nniravai. ²⁴ Nnuduu rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variayaatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu aavaki variayaata Yerusareema variayaatama kua pinaivaa innaki yapaaraivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai. ²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna rupertuduu putiravai. Arinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee, tuuvaara na inna titaanaraivaara eeo tiravai. ²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiauko hama kua oyaivootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvauunnaata aavaki variaya ngii avuuyauvunuaatama inna vitee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanara-

vai. ²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyaivootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

26

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisaivaa tiravai

¹ Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisaivaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiyya mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mminaraivaara rikiauko ni yoketaiwoo. ³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyauvaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mminaraivaara ni yoketaiwoo. Ivaara na yamaa kuavai i yaparaina kiaunoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaunoo.

⁴ Na kiisayaa nini yoosinnaivakiaata Yerusa-reemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai. ⁵ Na variee vaidi Farisaiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuuqaara uu aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuuqaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara uu aataruuvaa yaatareeravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuqinnama uvvaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kiaravai. ⁶ Nnaaru Anutuuqo ti rubuungainna ari kua kiaa teerama

kioo kuaivaa iya mmuuvaara na yaagueeqama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁷ Ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taaravai-tanaakidiri diaunnaiya ta ivaa varaaraivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutu-uqaa ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnvai. Ti kieeta Akiripaa-o, na ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa puaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁸ Anutu-uqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unakuavee kiaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kiaannee? Kutaa kuavaivee.

⁹ Nnaaru neneenoo yaata utuaaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikianee, ¹⁰ tuduu na Yerusareema maisa mmooriivaa yaagueeqama iya iiravai. Uduu Anutu-uqaara kati puara hudeera vaidiiya ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na varee Anutu-uqaa gioonna kiaapuuya vitee oovi nnauvaki yapa kiaaduu varuduu vaidi vooya iya ruputikiai putuateera tuduu neeta kiaanoo: Ruputikiai putuatee, tiravai. ¹¹ Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyauvaki nuaina iya Yisuunnara maisa kua kiateera na iya ripiina iya ruputuateera tiravai. Kiaaduu ni ausaivo kaayau iyara kapikaroovaara na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki iya ruputinara viravai.

Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kiaa mmiravai

(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa varee viee variaaduu ¹³ ikianna tammauduu mmeekia ari vookarauvo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niyaa ruvuaahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuaaheeravai. ¹⁴ Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vida na rikiaaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tiao tunoo: Sauruuso, e aaniira mmoori maisa mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannanee? Nakaaraivo puara burimakauvaa yau avaikaraivaadiri ruaikio rikioo ariinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraivaa ni iikiannaivo hama giaaki vainoo. Aiki vainoo, ¹⁵ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo. ¹⁶ Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vareera ngiaammuaavai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiaunoo. Makee a ni tee rikiaannaivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. ¹⁷⁻¹⁸ Na i titanai a gioonna kiaapu Isarairaiyasiaata ngiari vooipinnaiyasiaatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai

kuanaravai. A viee iya tinai iya niyara kutaavaivee tikiai na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariiniee tii gioonna kiaapuuya tasipama variaaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyara nnannateekiai fai na i vitee yoketaivau i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kiaa mmiravai

¹⁹ Ti kieeta Akiripaa-o, na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giaa ni muuvaara hama na pikieeravai. Na iiravai. ²⁰ Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusareema viee nnaagiai mmata Yutayaivakiaata ngiari voopinnaiya mmataiyauvakiaatama viravai. Viee na iya kiaa mmiee kiaanoo: Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kiaara: Vaa kutaa ausa hanigiaanoo, kiaravai. ²¹ Na itaa kua kiaivaara na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiia ni utu raririima rada ni rupertuaara iiravai. ²² Ni rupertuaara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonnaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiaunoo. Musiivaata porofetaiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiaunoo. ²³ Musiivaata forofetaiyaatama Anutuugo mmataama kioo

vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Diitaivoono mmeekia tai aataruuvaa gionna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama kiasa mminai rikiada ausa hanigiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaravaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kiauvaivee.

²⁴ Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuoo varuduu rikioo Peseteeva puaisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa yaaruannanono i yaataivo duunainoo, ²⁵ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuaivo safuuma kutaa kuavai kiaunoo. ²⁶ Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueegama innaata itaa kua kiaunoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriivaa iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiaivaivee. ²⁷ Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannanee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee, ²⁸ tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa sai tunoo: Anna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannanoo: Ivo ausa hanigioo Yisuunna aataruuvau kuaiveenna kiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Hama neeta taunoo. Eetama gionna kiaapu makee ni kuaivaa rikiayaatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuuqaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaunoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua ki-

aunoo.

³⁰ Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gionna kiaapu vooyaatama diitada ³¹ mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iikiaano, ³² kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

27

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

¹ Ta mmata Itariaa kuaara kuaivaa kiaa yeena rau kiaannaduu rikiada vaidi haitatuuraiyaano Pauruusaata ngiari vo vaidi oovi nnauvaki varu-uyaatama vaidiivaa nnutuuvo Yuriinna mmuduu haitatuuravai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai. ² Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvo Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asi-aivau vau yoosinnaiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uduu ivaki ta karada viravai. Maketoniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvo Arisarakaava ti tasi-pama viravai. ³ Vududuu heenauduu siipa aaki-aivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketaingo innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi

vioo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareeravai. ⁴ Varoo kava vara ranoo siipavaki karoo vududuu siipaivo vuupinnainnidi yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo hama yuunnaivo nnuupinnainningiaadiri viravai.

⁵ Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvo Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai. ⁶ Reemi raannaduu Pauruusainna haitatuura kietaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriaa vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvo inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷ Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyauvai taika kioodoo ta yoosinna Naitaasa vainiivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinnai hama yopeema viraida ta mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvo Saramoona yaatareeravai. ⁸ Yaatarada nnoori tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Yoketaa Yoosinnavai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Rasiaa ivaki viravai.

⁹ Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutuugaata kua kiaraiavaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuu suaivo vaa taika kieeravai. Ta rikiaannaduu iqii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekaateenno varuuvaa Pauruuso ari yaata utuu kuaiavaa iya kiaa

mmioo tunoo: ¹⁰ Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararaivo tiisi nnino hoonahaana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisainai vaidiiyaata putuaaravaivee, ¹¹ tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusaa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaraivaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai. ¹² Rikiooduu iya varuu yoosinnaivaki yuunna utuu suaivo hama yoketauvaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoketaivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmaataivo yoketaavai vauvaara iya ipira kuaara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nninainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaaraivaara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³ Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiiya yoosinna Ponikaa kuaaraivaara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kiooduu mmata Keretee siriivau viravai. ¹⁴ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nnutuuvo Urakuroona mmataivakidiri ¹⁵ tuoo siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiivo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai. ¹⁶ Vuduu mmata kiisa vovaatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Karauta hama yuunna

utuupinnainningiaa vida kanuuvo siipaivaa araivau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaararooduaata ¹⁷ utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataanarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnooriivo rubaayoo siri nnuka muaraagaivaki siipaivo puaisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukuasaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kioodoo yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai. ¹⁸ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnoori aakiaana vivoora kiaa kiada hoonaa mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai. ¹⁹ Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai. ²⁰ Kagaari kioodoo kaayau suaivaki ta taannaduu hama suaivootama aakiapuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yoosinnaivaki kuaaraivaara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiiya vaa hokoba suai yeen-naivaa pikiooduu too Pauruuso numa iya avu-uyauvunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Kere-tee mmataivau varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa riki-ada Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoonaa mmin-naiyauvo maisaitiri. Hama ngia koonnama vari-aatirivee. ²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa

ausa mmuaarakiatee. Fai hama vaidi voovoono putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainaravai. ²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutu-uqaa na ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvaa aangeraa voovoono tuma ni tinoo: ²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuaivaa avuuvau dinaravee. Rikiaanee. Anutuuoqo kati aiyara yoketaama yaata utiivaara ivo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama siipaivaki variaya fai yoketaama vari-aaravaivee, tiivai. ²⁵ Vaidiso, aangeraivo itaa kua tiivaara sa ngii mmuaarakiaivee. Anutuuoqo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa ivo iinaravaivee, kiau vai. ²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaaravee. Fai yuunnaivo ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuuma kiaivaa siriivau kuaaravaivee, tiravai.

²⁷ Suai yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kiooduu heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaraivaa nnutuuvo Atiriiyau kuaannaduu heena tammaivaki siipa mmoori vareera vaidiia yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai. ²⁸ Vuduu rikiada yaata utida aina mmuaararoorovaa yeenaivaa haru kiada nnooriivaki kagaari kiooduu vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa suai kava mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai. ²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuauvau siipaivo vioo havarateenoora aatuuda siipa rakanaivaki aina mmuaararooyauvaa taarama taarama vara kagaari kiada pataakiaiveera yaaku vareeravai.

³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiia ngiari toovau siipaivaa pikiada kuaaree kiaa iida kanuuvaa yeenaiyauvunudiri nnoori verenoovau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kiaa unnakua tida aina mmuaararoo vooyauvai siipa kieetaivakidiri vara kagaari kiaaraivaara unnakua tiravai.

³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiiaata iya kieetaivaatama tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiia hama siipaivaki varikiai fai hama ngia mmuakiaaya yoketaama kuaaravee, ³² tuduu rikiada rapira vaidiia kanuuvaa yeenaiyauvaa hatoka kioodoo vioo kieeravai.

³³ Vioo kioodoo patainara uduu Pauruuso mmuakiaaya yeennaivaa nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taikaanaraivaara faannaida varida hama yeenna nneeravai. ³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeennaiyauvaa nnaatee. Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaaravai. Ngia vida hama koonnama kuaaravai. Yoketaama kuaaravee, ³⁵ kiaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo nneeravai. ³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama yeennaivaa nneeravai. ³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiia kaayau (276) varida yeenna nneeravai. ³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuitaiyauvaa vara kagaari kioodoo siipaivo papakaanuduu viravai.

*Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuarata kieera-
vai*

³⁹ Vududuu patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya mmataivaa reeti teeda kumimakaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida ⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka kiada nnooriivaki pikiada nnoori ruvuseera yatari sagaiyauvunu yeena rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruqa vauvaa vara ngiau haru kiooduu yuunnaivo utuduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai. ⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiaa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaateenno siipa rakanaivaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanaivaa rummua ruvuarata kieeravai.

⁴² Ruvuarata kiooduu siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiiya nnooriivaki suai roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiiya iya rupertuduu putuaara uduu ⁴³ rapira vaidiiya kieetaivo Pauruusaara yoketaimmo inna rupertivoora iya ooqoo tiravai. Ooqoo kiaa kioo vaidi nnoori kareera aataruuvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki suai roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai. ⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruuvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

28

Ta yoosinna Meretee viravai

¹ Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Meretee vauduu
² gioonna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketauduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneeravai. ³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangangaraiyauvaa porooma utuoo numa ikiaivaki kiooduu too inna totookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuuvo Pauruusaa yaakuuvau unnu kioo vairavai. ⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiia ruputikiai putuaa vaidivai. Irisai hama inna variraivootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putivai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee, ⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaivaa ari yaakuuvaudiri rummua ruvuasa ikiaivaki kiooduu hama kiisama inna yaakuuvo nniitareeravai. ⁶ Hama nniitarooduu gioonna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuainaaree kiasa kiada hokoba suai faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootooduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai. ⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu ivo tiyara yoketaama tuqinnooduu taaravooma suai ta inna tasipama variravai. ⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno

varuduu inna mmammaivo ikiyanaa tooduu naara duduuduu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaakuuvaitana innayaa utuduu inna nniitaroovo taikeravai. ⁹ Taikooduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuduu iyaatama iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai. ¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta siipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kiooduu siipa yoosinna Aresadiriaadiri nnuuvaa nnutuuvo Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai. ¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuduu ta karada vidada yoosinna Surakusu ivaki reemi rada taaravooma suai variravai. ¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada yoosinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kiooduu yoosinna Potioori viravai. ¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaagavai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaagavai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai. ¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoosinna Apiporoo yookaira mmatuuyavai iya vida nnida vaira nnau taaravoomaiyavai ti

sunara saidiri nniravai. Nnudu Pauruuso iya too Anutuugaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoketairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovoono inna haitatuuravai.

¹⁷ Haitatuuduu taaravooma suaivo taika kiooduu Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnudu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmoori maisaivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubuungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiiya kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiiya mmudu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai. ¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni rputuaara kua oyaivo hameetauduu iya mmaanai ni titaara uduu ¹⁹ Yutayaa vaidiiya ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu hama vo aataruuvootauvaara na Roomaa kieeta tuanaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapoovaa radudaanara na aapi nninara tiravai. ²⁰ Ii kua ivaara na ngii tee ngiita kua tinaravee kiaukai ngiaavai. Anutuugo mmataama kioo vaidiiivaara Isarairaa gioonaa kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiiya aa yeena aavaadiri ni rau kieeravaivee, ²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaara kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida

aiyara maisai mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiaavai.
²² Vaa ta rikiaunnava. Aa iya Anutuugaayaadiri unnakua kiaa haubayama kiaa aataru aavaara mmuakiaa gionna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikiaatainoo.

²³ Iya itaa kua kiaa kiada kava innaata kua ki-aara suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanna Anutu-ugo gionna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kiaa mmududuu heenairavai. Iya Yisuun-nara kutaavaivee kiateraiyaara Pauruuso Musi-iva mmaanna kuaivaa fafaara roovakidiriaata forofetaiya roo kuaivakidiriaatama Yisuunnara iya kiaa mmiravai. ²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unnakuavaivee, tiravai. ²⁵ Kiaa ki-ada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai uti-raida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kiaa mmuu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kiaa mmuuvo inna kua kutaa kuavaivee. ²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gionna kiaapu aaya kiaa mmiee kia-nee:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda iya yaata tinniiyauvaa rikiada ausa tinniiyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinneevoora kiaa
 iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
 ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
 ngiari avuuyauvaa tasuma kiada
 variaavaivee, kianee.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kiaa
 mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutu-
 uqo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaa-
 nara mmayaayaivaa vaidiiyaano ngiari voopin-
 naiyaata vaa kiaa mmiaavai. Fai iya rikiaara-
 vaivee. ²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiaada vaidi
 Yutayaiya yaagueeqama ngiari kiaa mmi ngiari
 kiaa mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yoosinna ivaki taara nuanu hara
 kioo varioo ariinoo nnau voovaara yookaama
 kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna
 kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaimno yamaa
 kua tiravai. ³¹ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara
 diraivaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama
 yaagueeqama iya kiaa mmuduu hama vaidi
 vooya inna ooqoo tiravai.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca